

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ (І. І. Тюрменко)
«_____» _____ 2024 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ПОЯСНОВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «БАКАЛАВР»**

Тема: «Науково-методична діяльність Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву: теоретичні та практичні аспекти»

Виконавець: здобувач вищої освіти ДК-421 Якубчак Ярослав Вікторович

Керівник: кандидат історичних наук, доцент Божук Людмила Володимирівна

Нормоконтролер: кандидат історичних наук, доцент Халецька Леся Пилипівна

_____
(підпис)

Київ 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій

Кафедра історії та документознавства

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність – 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Освітньо-професійна програма – «Документознавство та інформаційна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ І. І. Тюрменко

«_____» _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Якубчака Ярослава Вікторовича

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Науково-методична діяльність Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву: теоретичні та практичні аспекти», затверджена наказом ректора від «19» квітня 2024 р. №597/ст.

2. Термін виконання роботи: 13.05.2024 р. до 16.06.2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків загальним обсягом 63 сторінки, з них обсяг основного тексту – 45 сторінок, список використаних джерел нараховує 70 позицій.

4. Зміст пояснювальної записки: Вступ. Розділ 1. Науково-методична діяльність архівів України як складова інформаційно-комунікативної діяльності у галузі архівної справи. Розділ 2. Науково-методична діяльність центрального державного аудіовізуального та електронного архіву: практичні аспекти. Висновки. Список використаних джерел. Додатки.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: скрін гугл-форми для майбутніх фондоутворювачів ЦДАЕА; фото надсучасного сканера кіноплівок сканеру, переданого архіву від міжнародного фонду «ALIPH»; скріни сайтів інтернет-проєкту «Український мартиролог ХХ століття» та ЦДАЕА.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Визначення та обґрунтування теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	
2.	Оформлення завдання на виконання кваліфікаційної роботи. Складання плану роботи. Узгодження з керівником	15.03.2024	
3.	Визначення об'єкта, предмета, мети, завдань дослідження. Підбір, опрацювання, вивчення літератури та джерел з теми дослідження	19.03.2024	
4.	Виконання індивідуальних завдань з теми роботи	01.04.2024	
5.	Написання основної частини, вступу та висновків	08.05.2024	
6.	Оформлення роботи та подання її на перше читання керівникові	10.05.2024	
7.	Опрацювання зауважень та виправлення недоліків	13.05.2024	
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.05.2024	
9.	Проходження нормоконтролю	23.05.2024	
10.	Подання роботи на перевірку на плагіат	27.05.2024	
11.	Подання роботи на рецензування	30.05.2024	
12.	Подання остаточного варіанта на кафедрі	07.06.2024	
13.	Захист роботи	11.06.2024	

7. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв

8. Дата видачі завдання: «11» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ Л. В. Божук
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Я. В. Якубчак
(підпис випускника)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи ОС «Бакалавр» на тему: «Науково-методична діяльність Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву: теоретичні та практичні аспекти»: 63 сторінки, 70 використаних джерел, 3 додатки.

АРХІВИ УКРАЇНИ, НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, НАУКОВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ, АУДІОВІЗУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ.

Об'єктом дослідження є науково-методична діяльність архівів України.

Предметом дослідження є специфіка науково-методичної діяльності Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву.

Мета дослідження полягає у встановленні специфіки здійснення науково-методичної діяльності Центральним державним аудіовізуальним та електронним архівом.

Методи дослідження. У ході написання кваліфікаційної роботи було застосовано загальнонаукові методи дослідження: емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація), а також спеціальні методи структурно-функціонального аналізу, табличний, бібліографічний і метод візуалізації інформації.

У роботі з'ясувалася сутність поняття «науково-методичної діяльності архівних установ». Проаналізовано види, напрямки та функції науково-методичної роботи архівних установ. Систематизовано та узагальнено нормативно-правові основи здійснення науково-методичної роботи архівними установами України. Охарактеризована роль, місце та значення ЦДАЕА в системі архівних установ України. Виявлено специфіку науково-методичної діяльності ЦДАЕА. Систематизовано та узагальнено досвід ЦДАЕА на прикладі конкретних науково-методичних розробок та з'ясовано їх роль в цифровій трансформації архівної справи.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГАЛУЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ	15
1.1. Науково-методична робота архівних установ: поняття, види, напрями, функції	15
1.2. Нормативно-правове забезпечення науково-методичної роботи архівних установ України.....	25
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТА ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ	32
2.1. Загальна характеристика ЦДАЕА та організація науково-методичної діяльності архівної установи.....	32
2.2. Практика упровадження та застосування науково-методичних розробок ЦДАЕА у діяльності архівних установ України	39
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	51
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасне інформаційне суспільство перебуває в стані інформаційного вибуху: інформаційна розповсюджується та множитья у геометричній прогресії, торкаючись та зумовлюючи всі сфери взаємодії суспільства. Таке розповсюдження інформації набуло статусу інформаційної економіки, коли сама інформація, тобто технологія, стає ключовим фактором виробництва та продукування в суспільстві всіх його процесів.

Основними у зрізі сучасності стають інформаційні технології, які є продуктом науково-дослідної та методичної роботи. Науково-методична робота грає в суспільстві роль того інструментарію, за допомогою якого люди адаптують та пояснюють для себе навколишній світ: процеси об'єктивної реальності знаходять своє відображення у вигляді соціальної інформації, втіленої у знаннях, технологіях, законах, фактах тощо.

Відштовхуючись від зазначених факторів сучасності, стає очевидно, що науково-дослідна та методична робота відіграє у суспільстві провідну за значенням роль, адже саме завдяки їй продукуються знання та нові технології. Окреслюючи даний вид роботи у розрізі архівної справи, науково-методична діяльність архівних установ утворює комплекс теоретичних та практичних досліджень і технологій, що сприяють формуванню соціокультурного поля країни, використовуючи ті методи, способи та підходи до інтерпретації історичних, історіографічних, археологічних та інших підходів, що формують комплексний підхід до зорганізування документного масиву національної історичної спадщини.

Науково-методична робота архівних установ торкається питань історії, теорії і практики архівної справи в Україні та світі, теорії і методології архівознавства, що демонструє різноплановість даних досліджень та монолітність їх мети – створення теоретичної та практичної бази для збереженості, обліку, забезпечення доступу до документів Національного архівного фонду (далі – НАФ).

Дана проблематика охоплює всю суспільну сферу, зокрема, організацію доступу до ретроспективної інформації, збереження історичної пам'яті, міжнародного співробітництва тощо. Науково-методична робота дозволяє створити теоретичний базис для роботи з інформацією, її організацією, інтерпретацією тих чи інших фактів, а також розроблення конкретних, практичних питань врегулювання діяльності архівів та створення технологій для їхньої алгоритмізації та уніфікації.

Науково-методична робота архівних установ виступає фундаментом до організації ретроспективної інформації суспільства: доступу до неї, систематизації, створення довідкового апарату, розробка критеріїв внесення її до НАФ тощо. Тобто, рівень раціональної організації науково-методичної роботи архівних установ відповідає рівню охопленості суспільством його історичної спадщини: чим більш точніше, об'єктивніше, репрезентативніше буде організована інформація з наукової та суспільної точки зору, тим більше вона буде продукувати у суспільстві смислів та значень, формуючи символічне поле національної ідентичності.

У напрямі окресленої теми Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів посідає ключове місце, оскільки вбирає в себе сучасні тенденції розвитку науково-методичної роботи та протистоїть відповідним загрозам, що виникають у зв'язку з цим. Провідна роль даної архівної установи зумовлена специфікою документів, які вона зберігає. Це, перш за все, такі види документів як: кінодокументи, відеодокументи, фотодокументи, фонодокументи, електронні документи та електронні інформаційні ресурси.

Вважаючись основною архівною установою України, що зберігає документи на нетрадиційних носіях інформації, ЦДАЕА постає ключовою інституцією у сфері цифрової трансформації архівної справи. Оскільки специфіка документів на нетрадиційних носіях інформації вимагає й специфічної методології їх збереження, розробка науково-методичної бази для роботи з ними є провідним напрямом роботи установи як для забезпечення збереженості, обліку

та доступу до документів, що є складовими фондів ЦДАЕА, так і для залучення даної практики до діяльності решти архівів.

Специфіка зазначених видів документів вимагає особливого підходу до їхнього збереження. Тоді як методика збереження, обліку та забезпечення доступу до документних масивів на паперовій основі є вже усталеною практикою, способи та види зазначених робіт з документами в електронній формі є відносно молодим та малорозвіданим напрямком, перспективність якого не викликає ніякого сумніву.

Робота з новим видом документів відкриває для архівної справи й нові загрози. Перш за все, це пов'язано зі специфікою їхнього зберігання: оскільки електронні документи існують лише на серверах, це потребує розгалуженої системи матеріально-технічного зберігання – електронних сховищ та накопичувачів. Такий вид зберігання стосується не лише електронних документів, а й усіх інших видів документних ресурсів – як на традиційних та нетрадиційних носіях, оскільки ключовим моментом збереження документів на традиційних носіях наразі виступає їхнє оцифрування, що у зв'язку з новими загрозами, які постали перед нашою державою під час повномасштабного вторгнення РФ, є найбільш актуальним.

Інший аспект означеного питання – забезпечення доступу до таких документів та їх кіберзахист. Не секрет, що інформаційна війна у сучасному світі є невід'ємною складовою війни в «матеріальному просторі»: перша направлена на дезорганізацію свідомості, друга – на фізичне знищення. Тому важливим стає захист такого виду документів від несанкціонованого доступу та їх зміни. Це досягається шляхом розробки відповідного програмного забезпечення, що регламентує доступ до сховищ таких документів.

Усі означені сучасні тенденції у сфері архівної справи становлять її майбутнє, адже за умов загрози втрати національної історико-культурної спадщини, перетворення її матеріального носія у цифровий формат є характерною ознакою нового етапу розвитку архівної справи. Означені вище проблеми реалізуються у діяльності ЦДАЕА й, зокрема, у науково-методичній роботі

архіву, дослідження якої дасть можливість окреслити нові горизонти цифрової трансформації архівної справи України загалом, та специфіки змін у науково-методичній роботі, зокрема.

Питанню науково-методичної діяльності архівних установ, присвячено чимало наукових розробок. Зокрема, значну увагу в своїх дослідженнях поняттю науково-методичної роботи та способам її втілення надавали такі науковці як Т. Ємельянова, Я. Калакура, Ю. Ковтанюк, А. Майстренко, І. Матяш, Н. Меньківська, та інші. Проте публікацій чи наукових розвідок, присвячених специфіці науково-методичної роботи ЦДАЕА, практично не виявлено. Використання проблемного підходу дозволило всю опрацьовану джерельну базу розподілити на чотири умовні групи.

Перша група – це нормативно-правові акти, що дають підґрунтя для здійснення архівами науково-методичної роботи. Так, основу для здійснення наукової діяльності надає ст. 54 Конституції України, у якій зафіксовано гарантію для здійснення громадянами та установами наукової діяльності [1]. Основним законом, який визначає науково-методичну діяльність як невід’ємну частину діяльності архівних установ, є Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [3]. Загальну специфіку функціонування наукової діяльності в суспільстві та науково-метричної інформації, що є як підґрунтям, так і продуктом такої діяльності, є Закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та «Про науково-технічну інформацію». Подальша деталізація основ науково-методичної діяльності архівних установ зафіксована постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства юстиції України. Так, постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Державну архівну службу України» встановлює повноважний орган у вигляді Державної архівної служби, яка контролює та організує науково-методичну діяльність архівних установ [8]. Величезний пласт нормативно-правового регулювання науково-методичної діяльності архівів становлять накази Міністерств Юстиції України, якими регламентуються правила роботи, організації науково-методичної роботи архівів та затверджуються типові

положення для них [9; 10; 11; 12]. Особливе місце у законодавчому полі займають накази Державної архівної служби, які врегульовують конкретні аспекти здійснення архівами організаційної, науково-методичної роботи, проведення конкурсу наукових розробок з архівознавства, документознавства, археографії, визначаючи порядок нагородження за наукові досягнення в архівній справі тощо [14; 15; 16].

До другої групи джерел віднесено офіційні вебсайти та сторінки організацій у соціальних мережах. Публікації на офіційних вебсайтах ЦДАЕА та Державної архівної служби дозволили проаналізувати звітність архівних інституцій, їхню документацію, комунікативний компонент їх взаємодії та прослідкувати зміни у зв'язку з воєнним станом. Офіційна інформація на сайті Укрдержархіву дає змогу зрозуміти стратегічні напрями діяльності центрального органу виконавчої влади, пріоритети державної політики у сфері архівної справи та діловодства, отримати офіційні кількісні та якісні дані про діяльність державних архівів України. Інформаційний матеріал на вебпорталі постійно оновлюється, що надзвичайно актуальним є для діяльності архівних установ в умовах війни. Так, зокрема, з початком військової агресії РФ проти України на вебпорталі з'явилась окрема рубрика «Робота архівів в умовах воєнного стану», де подається законодавчий та науково-методичний супровід діяльності архівів в умовах війни [24].

Інформаційне наповнення сайту ЦДАЕА, а також його офіційних сторінок у мережах «Фейсбук» і «Ютуб», дозволило проаналізувати його внутрішню документацію, прослідкувати за його діяльністю, включаючи науково-методичний компонент, проаналізувати напрями комунікаційної діяльності архіву, надає оперативну інформацію про діяльність користувачам, а також анонсує заходи, що провадить установа у зв'язку з реаліями війни [27; 28; 29].

Третю групу джерел, які були опрацьовані для розкриття обраної проблеми, становлять наукові праці у яких аналізують сутність, напрями та функції наукової, науково-методичної роботи архівних установ. Суттєвим джерелом для нашого дослідження став підручник Я. Калакура «Архівознавство», у якому автор науково-методичній діяльності присвятив окремий розділ, проаналізувавши види,

напрями науково-методичної роботи, розподіляючи її на безпосередньо науково-дослідну та методичну роботу. Автор детально описує всі компоненти науково-методичної роботи, приводячи конкретні результати їх роботи, а також детально описує Галузеву службу науково-технічної інформації як основне джерело достовірних відомостей у галузі архівної справи [31].

Розкриттю сутності поняття «інформаційна діяльність архівних установ», її різновидів присвячені статті Н. Меньківської «Види інформаційної діяльності державних архівів України» [51] та «Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення» [50]. Дослідниця розглядає потребу в ретроспективній документній інформації як одну з визначальних функцій архівних установ, прив'язуючи її до інформаційної потреби взагалі. У зв'язку з цим вона детально аналізує самі визначення «інформаційної діяльності» державних архівів та приходить до висновку, що саму науково-методичну роботу можна вважати складовою великого пласту інформаційної діяльності архівних установ [50].

Велику увагу ролі та місці Галузевою служби науково-технічної інформації приділено у статті А. Майстренко «Наукове дослідження «Служби науково-технічної інформації державних архівних установ України: інформаційна, організаційна та науково-методична діяльність»: хід, результати, висновки». У статті автор представив результати проведеного Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства дослідження організації та функціонування самих служб науково-технічної інформації та довідково-інформаційних фондів до них, що дозволило виокремити їхнє значення для функціонування науково-методичної діяльності архівних установ [49].

Функції науково-методичної роботи ЦДАЕА були проаналізовані на прикладах виокремлених функцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у статті О. Клименко та О. Сокур «Функції науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського». Дослідниці, аналізуючи комунікаційну модель бібліотеки, наголошують, що її складовими є сутнісні функції, як інноваційна, науково-аналітична, науково-дослідна, науково-інформаційна, науково-освітня, науково-консультаційна,

науково-комунікаційна, управлінська та науково-моніторингова. Дані функції, притаманні науковій діяльності бібліотеки, дали методологічне підґрунтя для аналізу таких ж функцій у ЦДАЕА в силу схожості специфіки діяльності зазначених установ [46].

Четверта група джерел це безпосередньо самі продукти науково-методичної діяльності – наукові та методичні статті й видання, які аналізують як теоретичні проблеми науково-методичної роботи, так і містять у собі рекомендації й інструкції у вигляді методичних посібників. Так, Т. Ємельянова у своїй статті «Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку» аналізує теоретичну базу для наукового опрацювання та комплектації НАФ документами на нетрадиційних носіях інформації. Авторка, висвітлюючи нові тенденції комплектування аудіовізуальними документами, в умовах «цифрової революції», наголошує на необхідності ревізії теоретичних засад і методологічних підходів комплектування [37].

Низку нових підходів до організації та управління архівною у контексті цифрової трансформації архівної справи в Україні розглянуто у статті Ю. Ковтанюка та Я. Калакури «Архівний менеджмент в умовах електронного урядування» [41].

Методичні посібники представлені як здобутками ЦДАЕА, так і загальними рекомендаціями з організації наукової роботи в архівах, затвердженими Державною архівною службою. Особливу увагу привернули такі розробки ЦДАЕА, які стосуються описів «Описування фотодокументів: методичні рекомендації» [59] «Методичні рекомендації з описування відеодокументів у описах зйомок» [55], так як створення довідкового апарату до аудіовізуальних документів є ключовим способом забезпеченості швидкого доступу до них, а також впорядкованості.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у встановленні специфіки здійснення науково-методичної діяльності Центральним державним аудіовізуальним та електронним архівом.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

- з'ясувати сутність поняття «науково-методична діяльність архівних установ»;
- проаналізувати види, напрямки та функції науково-методичної роботи архівних установ;
- систематизувати та узагальнити нормативно-правові основи здійснення науково-методичної роботи архівними установами України;
- охарактеризувати роль, місце та значення Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву в системі архівних установ України;
- виявити специфіку науково-методичної діяльності Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву;
- систематизувати та узагальнити досвід установи на прикладі конкретних науково-методичних розробок та з'ясувати їх роль у цифровій трансформації архівної справи.

Об'єктом дослідження є науково-методична діяльність архівів України.

Предметом дослідження є специфіка науково-методичної діяльності Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву.

Методи дослідження. У ході написання кваліфікаційної роботи було застосовано загальнонаукові методи дослідження: емпіричні (спостереження, опис) та теоретичні (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, пояснення, класифікація), а також метод структурно-функціонального аналізу. Емпіричні методи були реалізовані через написання самих методичних розробок та спостереженням та описом даного виду діяльності. Теоретичні методи були застосовані для аналізу джерел кваліфікаційної роботи. Також було застосовано табличний, бібліографічний і метод візуалізації інформації для підбору та формування літератури з теми дослідження, складання додатків та схем. За допомогою використаних методів дослідження було здійснено комплексний аналіз поставлених завдань та отримано достовірні теоретичні результати, сформульовано висновки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що дана робота присвячена одній з найбільш фундаментальних підвалин історії, археології

та архівної справи – їхній науково-методичній складовій. У тій мірі, в якій буде висвітлено сам інструментарій архівної справи, буде залежати її практичне значення та ступінь реалізації в суспільстві історичних смислів. Результати, отримані за підсумками написання кваліфікаційної роботи, можуть бути використані у навчальному процесі для підготовки студентів за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» освітньо-професійної програми «Документознавство та інформаційна діяльність», зокрема, при викладанні дисциплін: «Архівознавство», «Основи джерелознавства та спеціальних дисциплін», «Основи науково-дослідної роботи».

Апробація результатів. Один з ключових аспектів кваліфікаційної роботи полягав в узагальненні досвіду роботи ЦДАЕА над проєктом «Український мартиролог ХХ ст.» та поданий у вигляді тез доповіді під назвою «Український мартиролог ХХ ст.»: досвід Центрального державного аудіовізуального архіву в збереженні соціокультурної спадщини», представлений на ХХІV Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ». Сучасні проблеми науки».

Також апробація роботи відбулася через участь у круглому столі гуртка з архівознавства з доповіддю на тему «Центральний державний аудіовізуальний архів в умовах війни».

Публікації. Оприлюднені результати висвітлені у публікації:

Якубчак Я. В. «Український мартиролог ХХ ст.»: досвід Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву в збереженні соціокультурної спадщини. *Гуманітарні науки: тези доповідей ХХІV Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.]. Т.1 (м. Київ, 2-5 квітня 2024 р.)* / [редкол.: Н.І.Мельник, А.М. Кокарева та ін.]. Київ: НАУ, 2024. С. 233-235.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків, додатків. Список використаних джерел налічує 70 найменувань. Загальний обсяг роботи – 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ГАЛУЗІ АРХІВНОЇ СПРАВИ

1.1. Науково-методична робота архівних установ: поняття, види, напрямки

Задоволення потреб суспільства в архівній документній інформації – одна з основних функцій державних архівів. Відтак інформаційно-комунікативна сфера діяльності архівів потребує особливої уваги, оскільки користувачі мають право вимагати від архівних установ надання достовірних інформаційних послуг. Невід’ємною складовою цієї діяльності є науково-методична робота архівів. Для з’ясування специфіки науково-методичної роботи архівних установ, варто розглянути сутність даного терміну. Поняття «науково-методичної роботи» містить в собі два компонента – науково-дослідницьку роботу та методичну. Науково-дослідницька робота – це робота, пов’язана з продукуванням нових знань, ідей, концепцій, переглядом вже сформованих поглядів та методологій з використанням методів суспільного пізнання. Разом з тим, методична робота – це робота, що пов’язана з дидактикою, тобто засвоєнням нових знань та навичок; іншими словами, методична робота – це педагогічний аспект поняття, що демонструє способи та методи донесення інформації до тих, для кого вона призначена.

Фахівці розглядають поняття науково-методичної роботи як діяльності, що поєднує у собі науковий та методичний компоненти. Автор підручника «Архівознавство» Я. Калакура виділяє три основних напрями наукової діяльності архівних установ: дослідницький, методичний та науково-інформаційний [31].

Інші дослідники, зокрема, Н. Меньківська, у своїх статтях «Види інформаційної діяльності державних архівів України» й «Інформаційна діяльність

державних архівів: сутність та визначення», розглядає науково-методичну роботу як складову комплексу науково-інформаційної роботи, аргументуючи це визначення інформаційної діяльності державних архівів як процесу постійного та систематичного збирання, використання, розповсюдження і зберігання первинної та вторинної архівної інформації, що створені й фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в ретроспективній документній інформації [50; 51]. Дійсно, виходячи з даного визначення, науково-методична робота є робота по створенню інформаційних продуктів та технологій їх виробництва. Це дозволяє розглядати науково-методичну роботу як інструментарій здійснення інформаційної діяльності архівних установ як найбільш загальною в зрізі задоволення інформаційних потреб суспільства.

Науковий компонент, у свою чергу, у сучасному науковому дискурсі, який спирається на практичний досвід роботи архівних установ, поділяють на науково-дослідну, науково-інформаційну та науково-організаційну роботу. Науково-дослідний компонент є найбільш фундаментальним та значущим і потребує подальшої деталізації. Зокрема, науковець Я. Калакура під науково-дослідною роботою розуміє «здійснення наукових досліджень для отримання теоретичних, методичних і практичних результатів, спрямованих на подальше удосконалення архівної справи та діловодства [31].

Згідно з «Основними положеннями організації науково-дослідної та методичної роботи в державних архівних установах України» варто виділити наступні напрями здійснення науково-дослідної роботи архівних установ:

- проведення досліджень, що втілюються в наукових публікаціях
- рецензування праць з питань архівної справи та документознавства;
- обговорення теоретичних та прикладних проблем архівної справи;
- організація і участь в наукових заходах;
- організація роботи постійно діючих науково-методичних семінарів;
- підготовка та видання наукових періодичних видань [58].

Теоретичний рівень здійснення науково-дослідної роботи полягає у проведенні досліджень з конкретних проблем архівознавства із залученням всієї

теоретичної бази та знань теоретичних дисциплін, зокрема й історичних і соціологічних досліджень. Як зазначає І. Матяш, головна їх ознака – це перспективний характер, тобто вони створюють теоретичні підґрунтя для розроблення певних проблем архівознавства [58].

Зважаючи на фундаментальність теоретичної науково-дослідної роботи, її здійснюють наступні установи України: УНДІАСД, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Інститут архівознавства та Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, центральні державні архіви [58].

Таким чином, можна зробити висновки, що теоретичний рівень науково-дослідної роботи є найбільш загальним та фундаментальним, дослідження в якому здійснюються провідними науковими установами України, які формують на основі власних досліджень «порядок денний», науковий дискурс, до якого залучаються архіви та архівні підрозділи установ. Наукові пошукування такого рівня втілюються у монографіях, доповідях, статтях, аналітичних оглядах, публікаціях документів, довідниках, базах даних, нормативних документах, що публікуються у найбільш авторитетних українських фахових виданнях, зокрема: «Архіви України», «Студії з архівної справи та документознавства», існують на рівні концептів, моделей та принципів, створюючи фундамент для практичного рівня науково-дослідної роботи.

Теоретичний компонент науково-дослідної роботи архівних установ тісно переплітається з його прикладною складовою – практичним рівнем. Якщо теоретичний рівень науково-дослідної роботи втілений у вигляді розробок з найбільш фундаментальних питань, то практичний – є їхньою реалізацією при вирішенні тих чи інших практичних проблем функціонування архівних установ. На відміну від теоретичного рівня науково-дослідної роботи, практичний аспект є результатом діяльності архівних установ усіх рівнів і представлений у вигляді: нормативних документів, загальних методичних посібників і науково-інформаційних видань [31].

Тобто, як видно з даних видів документів, практична частина науково-дослідної роботи спрямована на використання теоретичних положень та досвіду роботи для вирішення проблем практичної діяльності архівних установ. Її не варто плутати з методичною роботою, яка є способом апробації як теоретичних, так і практичних надбань науково-дослідної роботи, втілених у конкретній технології, що застосовує певна архівна установа.

Важливими компонентами комплексу наукової роботи архівних установ є також інформаційний та організаційний елементи. Поняття інформаційної, науково-інформаційної, інформаційно-аналітичної діяльності державних архівів ґрунтовно висвітлено у працях Н. Меньківської [50; 51]. Дослідниця розкриває поняття інформаційної діяльності архівів, наголошуючи на тому, що задоволення потреб суспільства в ретроспективній інформації є однією з визначальних функцій архівних установ. Авторка подає власне визначення інформаційної діяльності державних архівів як «постійне та систематичне збирання, використання, поширення та зберігання первинної та вторинної архівної інформації архівами, що створені і фінансовані державою, з метою задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в ретроспективній документній інформації, структурує види інформаційної діяльності.

Тобто, науково-інформаційна діяльність архівних установ полягає у створенні архівними установами інформаційних продуктів та послуг, що забезпечують користувачам доступ до ретроспективної інформації та можливість ознайомлення з нею. Прикладами такої роботи слугують архівні довідники, каталоги, бібліографічні покажчики. Важливою складовою даної роботи варто вважати ведення архівними установами діяльності у соціальних мережах, спрямованої на створення анонсів та оповіщень щодо висвітлення тієї чи іншої діяльності архівів або інформації їх фондів. Даний компонент наукової роботи є принципово важливим, адже якість забезпечення доступу до документів архіву шляхом їхньої класифікації та систематизації прямо пропорційно залежить від того, чи отримає користувач запитувану інформацію чи ні. Також організація документів, фондів та доступу до них є принципово важливим у забезпеченні

класифікації архівних документів, що в свою чергу створює систему доступу до них, можливість їхнього опису, систематизації та періодизації, що важливо не тільки для користувачів ретроспективної інформації, а й для самих архівних установ – для ефективної організації документних фондів.

Важливою складовою науково-інформаційної роботи є публікація документів і забезпечення доступу до них. Дана діяльність залучає також наукові принципи, що встановлюють критерії публікації документів, зокрема, відтворення тексту, змісту чи супутніх характеристик документу відповідно до історичного походження документа. Прикладом таких наукових вимог можуть слугувати «Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції» В. Німчука [56].

Характеризуючи науково-організаційний компонент, варто зазначити, що він є однією з яскравих форм вираження науково-методичної діяльності архівів. Способом її популяризації та ознайомлення, є проведення наукових заходів, таких як: семінарів, конференцій, круглих столів, читань тощо. Усі зазначені заходи дозволяють не тільки проілюструвати стан розробленості того чи іншого питання, ознайомити громадськість та спеціалістів зі станом справ, а й обмінятися досвідом та прийти до певної узгодженості, включаючи взаємодію як на місцевому, регіональному, так і на національному й міжнародному рівнях. Це спосіб апробації наукових досліджень і визнання її науковим співтовариством. Дана форма репрезентації науково-методичної роботи є найбільш жвава й інтерактивна, так як дозволяє всім учасникам наукового процесу безпосередньо долучитися до процесу науково-методичної роботи.

Подібні заходи проводяться за узгодженням із Державною архівною службою України з обов'язковою реєстрацією їх в Українському інституті науково-технічної та економічної інформації. Так, наприклад, для підготовки і проведення наукових заходів в архіві наказом директора формується оргкомітет, який визначає місце і час проведення заходу, склад учасників, розробляє програму, інформує зацікавлені організації та установи про його проведення,

розглядає прийняті підсумкові рекомендації та направляє їх до Галузевого центру науково-технічної інформації [57].

Завершальним етапом науково-методичної роботи є безпосередньо сама методична технологія, яка консолідує в собі надбання всіх інших рівнів наукової роботи та здійснюється в рамках апробації та вдосконалення певної технології в архівній справі.

Основними формами методичної роботи архіву є: укладання методичних посібників, підготовка повідомлень з методичних питань; вивчення і узагальнення набутого досвіду, надання консультативно-методичної допомоги, обговорення та вирішення методичних питань на засіданнях науково-дорадчих органів [57].

Відповідно до зазначених форм, основними продуктами такої роботи є інструкції, методичні рекомендації, пам'ятки, методичні листи, номенклатури справ, історичні довідки тощо.

Багатокомпонентний процес науково-методичної роботи архівних установ неможливий без відповідного інформаційного забезпечення. Інформаційне забезпечення, у свою чергу, полягає в отриманні дослідниками науково-технічної інформації. Враховуючи обсяги документів, що є носіями науково-технічної інформації, постає потреба функціонування центральної установи, яка врегульовувала б своєчасне надання вивіреної та достовірної науково-технічної інформації. В Україні такою центральною установою є Галузева служба науково-технічної інформації, яка складається зі служб НТІ різного рівня (центрального галузевого органу НТІ та служб НТІ державних архівів) і довідково-інформаційних фондів (ДІФ) при них [21].

Характеризуючи діяльність Галузевої служби науково-технічної інформації, варто згадати про такий її ключовий напрямок роботи, як видання бюлетенів. У бюлетенях служби приводиться перелік наукових новинок, що забезпечують архівні установи реферативною, оглядовою, бібліографічною інформацією з питань архівної справи та документознавства. До прикладу, найновіший бюлетень служби за 2022 рік містить п'ять розділів, з яких у перших двох представлено найновішу бібліографію з питань архівознавства в Україні та зарубіжжя, а в інших

– реферативну інформацію про нові зарубіжні публікації з актуальних проблем архівознавства, огляд стандартів у сфері архівної справи тощо [33]. Перелік подібної літератури забезпечує наукових працівників вивіреною інформацією, дозволяючи зорієнтуватися в інформаційному просторі актуальних питань архівознавства.

При вивченні та аналізуванні діяльності служб науково-технічної інформації (далі – НТІ), корисним для нашого дослідження стала стаття А. Майстренко «Наукове дослідження «Служби науково-технічної інформації державних архівних установ України: інформаційна, організаційна та науково-методична діяльність: хід, результати, висновки». Авторка характеризує НТІ двох тогочасних архівів, на основі яких був реорганізований ЦДАЕА. Так, характеризуючи службу НТІ ЦДЕА України дослідниця зазначає, що служба в архіві знаходилася на етапі становлення, а бібліотечні функції було покладено на відділ формування НАФ та діловодства. Характеризуючи ж службу ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного, А. Майстренко акцентує увагу, що основні функції служби, подібно до ЦДЕА України, покладені на провідного спеціаліста відділу формування НАФ та діловодства, який у межах своїх повноважень виконує притаманні службі функції: вивчає та узагальнює сучасну інформацію в галузі архівознавства та діловодства, розробляє методичні посібники та впроваджує їх у практику, комплектує НАФ профільними документами тощо [49].

Виходячи з вищезазначеного, можемо стверджувати, що на працівників науково-технічних служб покладено завдання інформаційного забезпечення всієї науково-методичної роботи архівних установ. Зокрема, такі служби повинні чітко визначати інформаційні потреби науковців архівів і, спираючись на них, здійснювати комплектування довідково-інформаційних фондів при них [21].

Таким чином, можна зробити висновок: науково-методична робота архівних установ – це комплекс робіт, пов'язаний з розробкою теоретичних принципів, прийомів для отримання знань в архівній справі з подальшою їх імплементацією в роботу архівних установ. Узагальнену схему різновидів науково-методичної

діяльності архівної установи та її інформаційного забезпечення подано у схемі Додатку А (див. Додаток А).

Важливою складовою науково-методичної роботи є реалізація її функцій. Так, користуючись класифікацією функцій, наданій у статті О. Клименко і О. Сокур «Функції науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» є доцільним виокремити їх у розрізі специфіки діяльності архівних установ [46]. Відтак нами було виокремлено наступні функції науково-методичної роботи:

- науково-аналітична, що виявляється в аналізі публічних звітів як провідних архівів України, так і узагальненого звіту Державної архівної служби [63], що дозволяє архівним установам орієнтуватися на показники результативності при розробці своїх планів роботи;

- науково-дослідна робота у вигляді публікації співробітниками архівів наукових статей та розробці методичних посібників;

- науково-інформаційна реалізується шляхом інформування громадян про діяльність архіву, а також про якісний та кількісний склад колекцій та фондів. Сьогодні майже кожен архів має свою сторінку в соціальних мережах, зокрема, в мережі «Фейсбук», тим самим сповіщаючи громадськість про свою діяльність;

- науково-консультаційна реалізується двома шляхами: надання консультацій громадянам та юридичним особам – джерелам комплектування НАФ;

- науково-комунікаційну функцію можна назвати різновидом науково-інформаційної і реалізується вона через репрезентацію діяльності архівів на своїх офіційних сторінках;

- науково-освітня здійснюється через проведення працівниками постійних курсів підвищення кваліфікації;

- науково-моніторингова проявляється у різноманітних анкетуваннях щодо рівня надання архівами інформаційних послуг чи організація внутрішньої роботи установи через опитування працівників.

Розглядаючи специфіку науково-методичної роботи архівних установ, варто виокремити тенденції, що окреслюють їхню особливість в умовах сучасності: це цифрова трансформація архівної справи та зміна в умовах воєнного стану.

Умови воєнного стану внесли значні корективи у здійснення архівними установами їх науково-методичної діяльності. По-перше, перед архівами постало питання організації роботи по-новому: забезпечення належних умов працювати дистанційно, проведення консультацій та інструктажів щодо порядку дій в умовах активного ведення бойових дій, організація груп цивільного захисту всередині архівної установи та надання працівникам архіву відповідної психологічної допомоги тощо. Даний організаційний аспект питань отримав нормативно-правове врегулювання Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15 березня 2022 р. № 2136 [5], «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022 р. № 2259-IX [6]. У подальшому Державна архівна служба, спираючись на норми закону, надавала роз'яснення, листи та рекомендації щодо організації роботи архівних установ в умовах воєнного [25; 27].

Іншим ключовим аспектом, який стосується внесення корективів у науково-методичну роботу архівних установ, став захист та збереження культурної спадщини. Основні заходи із захисту культурних цінностей оприлюднені на офіційній сторінці Укрдержархіву та знайшли висвітлення у низці науково-методичних розробок, зокрема: інструкції «Планування дій на випадок надзвичайних ситуацій в архіві», методичних рекомендаціях «Консерваційно-профілактичне і реставраційне оброблення документів національного архівного фонду, пошкоджених під час надзвичайних ситуацій» тощо [62; 66]. Зазначені науково-методичні праці є додатковою ілюстрацією важливості науково-методичної роботи у розв'язанні не тільки теоретичних, суто наукових питань діяльності архівних установ, а й прикладних, питань національного масштабу – збереження культурних цінностей.

Друга тенденція, що суттєво впливає на зміст, види та напрями науково-методичної роботи – це цифрова трансформація архівної справи. До недавнього часу основною формою документа, на якому передавалась інформація, був традиційний паперовий носій, а згодом – аудіовізуальний документ. З розвитком інформаційних технологій та комунікацій, все більшого поширення набуває електронний документ, цифрові копії документів. Всі ці процеси в силу своєї новизни та необхідності потребують відповідних методичних рекомендацій, що регулюють конкретні аспекти роботи з електронними документами та документами в електронній формі: зберігання, описування, найменування, перевірка технічного стану, передавання з носія на носій, приймання на зберігання, захист від вірусів тощо.

З'являються наукові розвідки, а потім методичні розробки, присвячені питанням комплектування НАФ електронними документами, методиці їхнього опрацювання та збереження: «Методичні рекомендації «Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації», «Технології комплектування архівних установ документами в електронній формі», «Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання», та інші [52; 68; 69].

Ці та інші розробки відповідають вимогам часу, адже усе більше установ та організацій переходять на електронні форми документообігу, й відповідно комплектування НАФ ними стає все більш розповсюдженим явищем, що потребує ретельного дослідження та розробки практичних питань поповнення фондів архівних установ цими документами та забезпечення їхньої збереженості.

Отже, науково-методична робота архівних установ є органічною включеною підсистемою національної системи наукової роботи. Вона складається з декількох рівнів: теоретичний з яких надає науковій роботі методологію і принципи здійснення, а прикладний – практично реалізує теоретичні засади, на основі яких архівні установи методично апробують здобутки інших рівнів, створюючи та удосконалюючи технології архівної справи. За допомогою науково-інформаційних та науково-організаційних компонентів наукова робота архівних

установ сприяє ефективній комунікації із зовнішнім середовищем та дає змогу використовувати наукові здобутки архівних працівників для задоволення потреби користувачів у ретроспективній інформації.

1.2. Нормативно-правове забезпечення науково-методичної роботи архівних установ України

Науково-методична робота архівних установ, є важливою складовою діяльності установ соціальної пам'яті, підпорядкована загальним організаційно правовим аспектам врегулювання їхньої роботи. Однак, при аналізі нормативної бази, варто звернути уваги лише на ті нормативно-правові акти, які певним чином конкретно торкаються науково-методичної роботи, врегульовуючи її змістові, функціональні чи організаційні аспекти.

Нормативно-правовою базою науково-методичної діяльності архівних установ України є Конституція України [1], закони України «Про науково-технічну інформацію», «Про наукову та науково-технічну діяльність» і «Про Національний архівний фонд» [2; 3; 4], постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну архівну службу України» [8], накази Міністерства Юстиції України, якими затверджено «Правила роботи архівних установ України», «Положення про організацію роботи архівів», «Типове положення про Науково-методичну раду Центрального державного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя», «Положення про Конкурс наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії» [9; 10; 11; 12], національні стандарти ДСТУ 2732-2023 «Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять» і «Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства: структура та основні напрями функціонування : СОУ 92.5-22892594-001-2004» [20; 21], накази й розпорядження Державної архівної служби

[14; 15; 16], а також положення конкретного архіву та його науково-методичної ради [13; 17].

Правовою основою для здійснення архівами основних видів діяльності загалом, і науково-методичної роботи, зокрема, є Конституція України. Зокрема, у ст. 54, зафіксовано положення згідно якого держава, гарантує громадянам свободу наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, а також визначає місце держави у науковому процесі, стверджуючи, що держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1]. Це дає змогу вченим-архівістам здійснювати свою професійну діяльність, вести наукову роботу, а також розраховувати на участь держави у процесах інтеграції наукових надбань з архівної справи у світовий інформаційний простір.

Загальні засади діяльності архівних установ в Україні регулюються Законом України «Про національний архівний фонд та архівні установи». Здійснення науково-методичної роботи архівів гарантується законом «Про національний архівний фонд та архівні установи». У ст. 1 Закону зазначається, що архівна справа – це галузь життєдіяльності суспільства, яка охоплює наукові й технологічні моменти, пов'язані з діяльністю юридичних і фізичних осіб, із нагромадженням, обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться. У цій же статті міститься твердження про те, що одним з основних напрямів роботи архіву, архівної установи, архівного підрозділу чи відділ є проведення ним науково-дослідної та інформаційної діяльності у сфері архівної справи і діловодства подається [3]. Без сумніву, вищезазначене є свідченням того, що наукова сфера – невід'ємна складова архівної справи та діяльності архівних підрозділів.

Законом (ст.24) визначаються повноваження Центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи і діловодства, яким є Державна архівна служба України (далі – Укрдержархів). До кола її повноважень, зокрема, віднесено й організацію науково-методичного та інформаційного забезпечення діяльності архівних установ і служб діловодства [3].

Важливим нормативно-правовим підґрунтям науково-методичної діяльності архівних установ є закони України «Про науково-технічну інформацію» та «Про наукову та науково-технічну діяльність». Оскільки науково-методична діяльність архівних установ є складовою наукової діяльності взагалі, то порядок її врегулювання підпадає під дію Закону «Про наукову та науково-технічну діяльність». Закон врегулює функціонування наукової діяльності та її продуктів у соціальній, правовій та організаційній сферах й визначає два повноважних органи, що сприяють науковій діяльності України: Національна рада України з питань розвитку науки і технологій і Національний фонд досліджень України. Перший забезпечує науково-організаційну роботу архівних установ, координацію вчених-архівістів з громадськістю та визначає їх місце в загальній структурі реалізації наукової політики держави. Другий – впливає на соціальний аспект реалізації досліджень в архівній справі, зокрема, фінансування та матеріальне заохочення досліджень у сфері суспільних та гуманітарних наук через виділення грантів [4].

Спосіб, у який функціонує науково-технічна інформація у суспільстві, організаційні та правові аспекти визначає закон України «Про науково-технічну інформацію» [2]. Науково-технічна інформація в архівній сфері, будучи складовою національної системи науково-технічної інформації, підлягає тим же фундаментальним вимогам до її складання, одержання, обробки, зберігання й систематизації та організації доступу до неї, як і інформація з інших сфер наукового пізнання. Відтак, цілком логічним є те, що дія Закону поширюється на основні види робіт Галузевої служби науково-технічної інформації, яка є сукупністю служб науково-технічної інформації і довідкових фондів при них.

За реалізацію вищезазначених нормативно-правових актів відповідає центральний уповноважений орган у сфері архівної справи та діловодства – Укрдержархів, повноваження якого визначено Положенням про Державну архівну службу України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 870. Згідно з Положенням, Укрдержархів здійснює всебічну організацію та контроль роботи архівних установ, включаючи науково-дослідну

роботу. Зокрема, Державна архівна служба організує і координує науково-дослідну та методичну роботу у галузі архівознавства, документознавства, археографії, створення і довгострокового зберігання страхового фонду документації, поширює науково-технічну інформацію та забезпечує впровадження досягнень науки і техніки, передового досвіду роботи з цих питань [8]. Важливим аспектом діяльності органу виконавчої влади є видання журналу «Архіви України», що є провідним виданням в галузі історії, теорії і практики архівної справи в Україні та світі, теорії і методології архівознавства [22].

Таким чином, держава делегує функцію контролю за виконанням науково-дослідної роботи в галузі архівної справи Укрдержархіву, яка, в свою чергу, регулює науково-методичну діяльність архівів.

Різномісна діяльність архівів регулюється також наказами Укрдержархіву. Серед них, для нашого дослідження, важливими передовсім стали «Правила роботи архівних установ України», які базуються на ст. 22 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». Правила розширюють, деталізують, пояснюють викладені у даній статі правила та положення з організації роботи архівних установ загалом і науково-методичної роботи в них зокрема [9].

Так, у правилах подається визначення поняття «комплекс науково-технічної документації» містяться чіткі роз'яснення щодо опрацювання архівними установами та їхніми підрозділами науково-технічних документів і визначаються повноваження архівних установ у сфері науково-методичної роботи [9].

Особливу увагу в Правилах зацентовано на зобов'язанні архівів надати відповідну організаційну та практичну підтримку юридичним особам, які є джерелами комплектування НАФ, у роботі з документами, зокрема, при науково-технічному опрацюванні документів постійних термінів зберігання та з кадрових питань (систематизація, уточнення походження, авторства, дат, укладання заголовків тощо) [9]. Наявність такого пункту свідчить про здійснення науково-консультативної функції архівними установами.

Важливим аспектом реалізації науково-інформаційної діяльності архівів, висвітлених у правилах, є оприлюднення документів. У Правилах визначається, що кожна публікація повинна мати необхідне інформаційне забезпечення у вигляді тематичних статей, повідомлень, нарисів, інтерв'ю тощо. У правилах також чітко прописується й інша складова науково-інформаційної роботи – створення інформаційних продуктів, каталогів та видань тощо [9].

Організаційний аспект науково-методичної роботи обґрунтовано у «Положенні про організацію роботи архівів», де, зокрема в пункті I підпункті 12 зазначається, що архівні установи для здійснення наукової діяльності, проведення експертизи цінності документів, розсекречення секретних документів тощо створюють відповідні дорадчі органи, що реалізують діяльність відповідно до своєї компетенції. Для розгляду питань науково-методичної та видавничої роботи створюється науково-методична комісія, для проведення експертизи цінностей документів, їхнього подальшого внесення до НАФ, визначення складу документів архіву чи оцінки їхньої грошової вартості [11].

Деталізує повноваження науково-методичної ради архіву типове положення «Про затвердження Типового положення про Науково-методичну раду Центрального державного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя», затвержене Наказом Міністерства юстиції України від 10.04.2013 № 667/5. У Положенні визначено завдання, структуру, склад та порядок роботи науково-методичної ради державного архіву, яка своєю діяльністю виражає сукупну науково-методичну роботу установи, визначаючи специфіку та напрямки науково-методичної роботи державного архіву, а також коло залучених до даної діяльності спеціалістів [10].

Варто також згадати про «Положення про Конкурс наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії», яке регулює соціальний аспект науково методичної роботи, а саме заохочення наукових працівників [12].

Організаційну та соціальну складову конкурсу науково-методичних робіт з архівознавства забезпечують накази Державної архівної служби «Про

затвердження Плану науково-публікаційної роботи державних архівних установ на 2023 рік», «Про розробку проєкту Тематичного плану замовлення на виконання наукових (науково-технічних) робіт у сфері архівної справи та страхового фонду документації у 2024 році», «Про оголошення конкурсу наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії». Зазначені накази містять план науково-методичної роботи архівних установ із вказівкою на назву розробки, її обсяг, головну організацію, що здійснює її виконання та дати реалізації наукового проєкту, надають розпорядчі вказівки структурним підрозділам Укрдержархіву щодо врегулювання питання тематичного плану замовлень наукових робіт та забезпечують соціальне заохочення наукової праці архівістів [14; 15; 16].

Понятійний апарат науково-інформаційної діяльності подається у «ДСТУ 2732-2023. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять». Для уніфікації визначень, що є ключовими в архівній справі та діловодстві, у стандарті подаються їх однозначні дефініції. Для нашого дослідження було опрацьовано розділ з описом понять у науково-інформаційній роботі архівних установ, зокрема, стандарт дає визначення сукупності інформаційних матеріалів до архівних документів. У стандарті подаються також визначення науково-інформаційної діяльності як «діяльності, спрямованої на задоволення потреб у первинній та вторинній архівній інформації та первинної і вторинної інформації як способів формування інформаційних продуктів архіву і подальший список таких продуктів на основі синтетичної переробки інформації, серед яких можна виділити: історична довідка, архівний довідник, архівний опис, підсумковий запис до опису, архівний покажчик, архівний каталог тощо [20].

Для розуміння специфіки науково-технічної інформації нами було розглянуто та проаналізовано галузевий стандарт «Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Структура та основні напрями функціонування», який установлює вимоги до структури та змісту основних напрямів функціонування Галузевої системи науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства [21]. У стандарті подається

визначення структури системи науково-технічної інформації та функції її складових, основні напрямки Галузевої системи науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства, сукупність процесів інформаційного обслуговування системи та її користувачів, а також порядок науково-методичного та організаційного її забезпечення.

Останнім рівнем врегулювання науково-методичної роботи архівної установи – є сама архівна установа, яка, відповідно до свого положення та нормативно-правових актів означених вище, встановлює особливості реалізації науково-дослідної та методичної роботи, затверджуючи відповідне положення про науково-методичну раду архіву [13; 17].

Отже, нормативно-правове забезпечення науково-методичної роботи архівних установ має розгалужену ієрархічну структуру, яка ґрунтується на Конституції України та Законі України «Про Національний архівний фонд та архівні установи». Конкретизацію положень цих документів містять накази Міністерства Юстиції України, які встановлюють організаційні та адміністративні аспекти діяльності науково-методичних органів архівів. Контролюючим та організаційним органом у всьому означеному процесі виступає Державна архівна служба, яка своїми наказами реалізує державну політику в сфері архівознавства, контролюючи виконання архівами їх науково-методичної діяльності.

Таким чином, науково-методична діяльність архівних установ є складовою наукової підсистеми національної соціальної системи, що має характерні для неї риси та прояви. Як повноцінна соціальна підсистема, вона має своє нормативно-правове врегулювання, специфіку своєї інформації та репрезентує спосіб відображення в соціальній дійсності установ соціальної пам'яті – архівів, що за допомогою інформаційної діяльності забезпечують доступ суспільства до ретроспективної інформації, організуючи його на наукових засад та відповідно до чинних нормативно-правових норм.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ТА ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

2.1. Загальна характеристика ЦДАЕА та організація науково-методичної діяльності архівної установи

Специфіка науково-методичної роботи архіву є віддзеркаленням загальної специфіки діяльності архіву, яка ілюструється його роллю й місцем у системі архівних установ України та історією його становлення. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (далі – ЦДАЕА) є центральною архівною установою, що спеціалізовано займається зберіганням документів на нетрадиційних носіях інформації: аудіовізуальних документів, документів в електронній формі та електронних інформаційних ресурсів.

Як зазначав голова архівної служби А. Хромова на одній з його пресконференцій, «оцифрування документів НАФ – є основним пріоритетом розвитку архівної справи, а ЦДАЕА – виступатиме єдиним централізованим сховищем електронних документів» [26].

Відтак можемо стверджувати про виняткову роль ЦДАЕА як у сфері цифрової трансформації архівної справи, так і науково-методичної роботи. Діяльність установи є винятково важливою в аспекті розробок та упроваджень новітніх методик роботи з документами на нетрадиційних носіях інформації, тому розгляд його історії, структури, основних функцій потребує окремої уваги.

Початок історії ЦДАЕА датується, коли, відповідно до постанови ВУЦВК і РНК УСРР від 20 червня 1932 року № 122, був створений Всеукраїнський центральний фото-кіноархів з метою вирішення питання організації зберігання фотодокументів [32]. Його створення ознаменувало започаткування на теренах сучасної України архівної установи, що у централізованому порядку займалась би зберіганням документів на нетрадиційних носіях інформації. З іншого боку,

створення подібної установи було відбиттям у тогочасній архівній справі України міжнародних тенденцій, адже подія відбувалася синхронно зі створеннями таких центральних світових установ як: Шведський кіноархів чи Національний кіноархів у Лондоні та кіноархів Музею сучасного мистецтва у Нью-Йорку.

У довоєнні роки фонди поповнювалися виключно фотодокументами, об'єм яких на 1 січня 1941 р. складав 117 тис. одиниць зберігання [36]. Однак, у часи Другої світової війни така об'ємна колекція документів була розпорошена: частина з них була вивезена або віддана на збереження іншим архівам тогочасного СРСР, частина – зникла або була знищена.

Після завершення Другої світової війни постало питання відновлення документної бази архіву та його діяльності. Варто виокремити наступні важливі етапи післявоєнного розвитку установи:

- реформування мережі архівних установ, що було реалізоване шляхом створення відповідно до наказу НКВС УРСР від 1 грудня 1943 р. № 021 Центрального державного архіву фотодокументів УРСР, який став правонаступником Всеукраїнського центрального фотокіноархіву;

- повернення до архіву вивезених за часів війни фотодокументів із Дрездена (близько 50000) і Відня (близько 17000), вивезених німецькими окупантами;

- комплектування архіву виданнями журналу «Радянська Україна», кіножурналами та фільмами виробництва Української студії хронікально-документальних фільмів та Всеукраїнського фотокіноуправління, що в подальшому знайшло відображення у виданні «Кінолітопису. Анотованого каталогу кіножурналів і документальних фільмів виробництва українських студій;

- спорудження в 1975 р. для архіву окремої споруди, яка включала в себе читальний зал, адміністрацію та архівосховища для аудіовізуальних документів;

- розсекречення у 1980-х роках масиву документів, що відображають події Першої та Другої світової війни [32; 36].

Після реорганізації 1943 р. назва установи неодноразово змінювалася: у 1953 р. – Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР, 1992 р. – Центральний державний кінофотофоноархів України. Ключовою подією для

подальшого розвитку архіву стало створення Центрального державного електронного архіву України відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 279-р від 12 травня 2007 р «Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки» [7]. Створення другої в Україні установи, що спеціалізовано займається документами на нетрадиційних носіях інформації, розкрило й нові горизонти співпраці.

Проте, практика функціонування установ показала, що немає доцільності в існуванні двох окремих архівів з подібною специфікою, тому, у результаті реформи укрупнення, що відбувається відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 червня 2022 року № 732 «Про оптимізацію системи центральних державних архівів» було утворено одну установу – Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів, який був визнаний їхнім правонаступником та перейняв специфіку двох вищезазначених установ.

Характеризуючи місце і роль ЦДАЕА у системі архівних установ України варто звернутись до фактичних даних – звіту Державної архівної служби «Про роботу Укрдержархіву, архівних установ, і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети на 2024 рік». Так, згідно зі звітом, ЦДАЕА посідає провідні місця у: комплектуванні НАФ аудіовізуальними документами; стажуванні працівників; реставрації аудіовізуальних документів (32 од. обл. фотодокументів та 81 од. обл. фонодокументів); перевірці фондів та одиниць зберігання; виявленні унікальних документів НАФ (5 450 од. обл.); створенні фонду користування; оцифрування описової документації (48,24% від загального обсягу); оцифруванні документів (20509 од.); оперативності інформування та оновлення інформації в соціальних мережах, зокрема, мережі «Фейсбук»; публікації матеріалів у пресі; результативності науково-методичних розробок [63].

Окремим здобутком минулого року варто відзначити отримання від міжнародного фонду «ALIPH» надсучасного сканера кіноплівок, що дозволяє піднести на новий рівень темпи та якість процесу оцифрування кінодокументів.

Таким чином, висока результативність архіву у різноманітних напрямках роботи та комунікації в повній мірі виправдовує його характеристику як центральної архівної установи України та передової у сфері цифрової трансформації архівної справи.

Особливої уваги заслуговує діяльність архіву в реалізації з 2023 року пілотного проєкту запровадження електронного архівування та зберігання електронних документів НАФ шляхом модернізації системи «ЕЛАРСИС» (див. додаток В). Запровадження «е-архіву» дасть змогу архівувати електронні документи в органах влади та створить надійні умови для постійного їх зберігання та у подальшому використанні.

Варто зазначити, що важливою складовою діяльності ЦДАЕА є науково-медична робота установи. Специфіку, основні напрямки науково-методичної діяльності та якісний склад фондів архіву викладено у положенні «Про Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів». Згідно з положенням, основними видами документів НАФ, що перебувають на зберіганні в ЦДАЕА, є:

- аудіовізуальні документи, створені до 1991 року;
- аудіовізуальні документи, що нагромадилися за час діяльності установ та організацій різного рівня;
- аудіовізуальні документи юридичних і фізичних осіб, що в установленому порядку надійшли з-за кордону;
- копії вищезазначених документів, що зберігаються в інших архівах, музеях, бібліотеках;
- електронні документи, електронні інформаційні ресурси юридичних та фізичних осіб [13].

Зазначений якісний склад фондів вимагає відповідного науково-методичного супроводу для роботи з ним, включаючи облік, описування, зберігання, формування критеріїв для включення та вилучення з НАФ тощо. Тому науково-методична робота архіву визначається як одне з головних завдань ЦДАЕА та деталізується в основних напрямках роботи архіву. Так, згідно з

Положенням про Центральний державний електронний архів України, одними з основних завдань установи є «ведення наукової та методичної роботи у сфері архівної справи, діловодства й археографії, впровадження досягнень науки та техніки в діяльність ЦДАЕА» та «надання методичної допомоги державним архівним установам, архівним підрозділам юридичних осіб, фізичним особам – власникам архівних документів щодо роботи з профільними документами, організації електронного документообігу» [13].

Виокремлення двох вищезазначених завдань, як основних напрямів діяльності установи, свідчить про ключову роль науково-методичної роботи архіву, зокрема, в забезпеченні процесу комплектування НАФ шляхом консультації юридичних осіб – джерел комплектування. Зазначені завдання реалізуються шляхом:

- надання в установленому порядку юридичним та фізичним особам платних послуги з використання інформації;
- здійснення наукових дослідження з архівної справи та документознавства, а також впровадження в практику їхніх результатів;
- організація наукових конференцій, нарад, семінарів, кінофестивалів тощо;
- забезпечення вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду, впровадження наукових досягнень і прогресивних методів роботи в архівній справі та діловодстві;
- залучення за погодженням з Укрдержархівом до роботи над науковими та методичними розробками загальногалузевого значення інші установи [13].

Як впливає з положення, ЦДАЕА, як центральній архівній установі, притаманні усі рівні науково-методичної роботи: як науковий компонент, так і методичний. Науково-дослідний компонент реалізується на теоретичному рівні через ведення теоретичних дослідженнях у галузі архівної справи та документознавства, а на практичному – у впровадженні результатів дослідження в практику архівних установ. Науково-інформаційна діяльність здійснюється через створення інформаційних продуктів та надання консультацій юридичним особам – джерелам комплектування, а науково-організаційна – через організацію

семінарів, нарад тощо. Методичний компонент є ключовим, адже слугує способом апробації установою нових технологій, їхньої реалізації на практиці. Ступінь упровадження та використання новітніх розробок дає можливість архіву визначати тенденції у роботі з документами на нетрадиційних носіях інформації та ділитися отриманим досвідом з іншими архівами.

Основним органом, що скеровує науково-методичну роботу архіву, є науково-методична рада [17], діяльність якої регулюється положенням «Про Науково-методичну раду Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву». На відміну від положення про архів, це є внутрішній документ, що затверджується директором архіву. У положенні визначаються повноваження, завдання структура та організація роботи науково-методичної ради. Опрацювання зазначеного документу, дало можливість з'ясувати та виокремити наступні ключові завдання науково-методичної ради та наукової і методичної роботи ЦДАЕА:

- складання проєктів планів науково-дослідної та методичної роботи, впровадження наукових і методичних розробок, науково-видавничої роботи;
- організації використання інформації документів ЦДАЕА;
- організації наукового співробітництва з іншими, у тому числі зарубіжними, архівними установами [17].

Під час кваліфікаційного дослідження нами також було проаналізовано діяльність інших дорадчих органів архіву, які тією чи іншою мірою залучені до науково-методичної роботи установи: це експертно-перевірна комісія архіву та колегія. Колегія, як загальний консультативний орган, пов'язана з науково-методичною радою в плані імплементації погоджених на науково-методичній раді проєктів у діяльність архіву, узгоджуючи їх із загальною роботою установи та впровадженням її напрацювань у діяльність архіву [18].

Значну роль у плані наукової генерації відіграє експертно-перевірна комісія архіву, діяльність якої регулюється Положенням про Експертно-перевірну комісію ЦДАЕА. Аналізуючи положення, можна віднайти такі наукоємні завдання, що виконує дорадчий орган архіву:

- науково-методичне та організаційне забезпечення експертизи цінності аудіовізуальних, електронних документів та електронних інформаційних ресурсів;
- надання методичної і практичної допомоги відповідальним за архівні підрозділи юридичних осіб [19].

Окремої уваги потребує висвітлення питання діяльності архіву в умовах воєнного стану, спричиненого широкомасштабною агресією РФ проти України 24 лютого 2022 р. ЦДАЕА було здійснено низку заходів для забезпечення безперервної діяльності установи в умовах війни, зокрема: встановлення дистанційного режиму роботи, обмеження роботи читального залу, створення на підприємстві груп оперативного реагування на випадок дій в надзвичайних ситуацій тощо. Усі вищезазначені заходи упроваджувалися відповідно до рекомендацій, розроблених Укрдержархівом з початком війни 2022 р. [27].

Заслуговує на увагу й діяльність архіву з реалізації програми Державної архівної служби щодо ініціативного документування фактів воєнних злочинів, вчинених РФ проти України. Так, згідно з проміжними звітами, що публікує архів на своїй офіційній сторінці в мережі «Фейсбук», на архівне зберігання у травні-червні 2022 року було прийнято 569 фотодокументів, а у травні 2023 р. – вже 1500 фотодокументів [29].

Цілеспрямована робота ЦДАЕА в означеному напрямі є надзвичайно актуальною, адже дозволяє іншим архівним установам України використовувати набутий досвід з комплектування НАФ аудіовізуальними документами та взаємодії з фондоутворювачами. З цією метою на офіційній сторінці у мережі «Фейсбук» архів виклав спеціальну гул-форму, що дозволяє будь-якій людині долучитися до формування НАФ документами російсько-української війни [29].

Своїм набутим досвідом у сфері ініціативного документування, архівісти ЦДАЕА відкрито діляться з колегами. Показовим прикладом цього стало проведення наукового семінару «Війна: практики документування/архівування цифрового простору», на якому були представлені доповіді, присвячені актуальним питанням: комплектування архівних аудіовізуальних колекцій в умовах війни, практичних аспектів ініціативного комплектування ЦДАЕА

цифровими аудіовізуальними документами в умовах російсько-української війни, особливостям комунікації архівістів з власниками аудіовізуальних документів в умовах війни тощо [28].

Отже, ЦДАЕА є центральною архівною установою України, що здійснює комплектування НАФ документами на нетрадиційних носіях інформації. Специфіка архіву визначила особливості його науково методичної діяльності, основним змістом якої є розробка методів комплектування, зберігання та описування аудіовізуальних документів. Досвід архіву важливий як у здійсненні цифрової трансформації архівної справи, загалом, так і в його використанні у практичній діяльності архівними установами України. Зокрема, унікальний досвід ЦДАЕА з оцифрування документів на нетрадиційних носіях інформації буде слугувати основою для роботи архівних установ України в означеному напрямку, адже містить методологічні і технологічні засади реалізації збереження національної спадщини аудіовізуальних та електронних документів.

2.2. Практика упровадження та застосування науково-методичних розробок ЦДАЕА у діяльності архівних установ України

Досвід науково-методичної роботи ЦДАЕА є важливим для цифрової трансформації архівної справи, тому його вивчення та узагальнення дозволить зрозуміти специфіку сучасних тенденцій в архівній справі в цілому. Оскільки архів був створений шляхом реорганізації, здобутками теперішнього архіву, без сумніву, вважаються наукові та методичні розробки як ЦДЕА України, так і Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного.

Науково-методичний доробок даних архівів є відбиттям специфіки їхньої діяльності. Розробки ЦДЕА України мали чітку спрямованість на дослідження роботи з електронними документами та документами в електронній формі із залученням до неї цифрових технологій, таких як: баз даних, криптографічного захисту інформації тощо. Тоді як розробки Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного відображали специфіку

роботи з аудіовізуальними документами. Поєднання досвіду роботи архівів сприятиме більш ефективній науково-дослідній роботі та дозволить пришвидшити темпи оцифрування документів.

Науково-методична робота архіву зумовлена специфічними завданнями діяльності ЦДАЕА, серед яких варто виокремити ті, що найбільшою мірою впливають на її формування: оцифрування та сканування документів, створення анотацій на аудіовізуальні документи, наповнення та ведення електронних баз даних, забезпечення належного технічного стану та зберігання електронних документів та документів в електронній формі, репрезентація та забезпечення доступу до аудіовізуальних документів.

Вивчення та узагальнення досвіду науково-методичної діяльності ЦДАЕА, дозволило виокремити основні напрями наукової діяльності установи:

- написання наукових статей, з досліджень актуальних теоретичних та практичних питань у галузі архівознавства;
- видання методичних посібників – інструкцій, рекомендацій, положень, що узагальнюють досвід та технології установи;
- складання довідкового апарату до документів;
- оцифрування та сканування документів;
- проведення наукових заходів та конференцій;
- випуск інформаційних продуктів, таких як: електронні каталоги, довідники, огляди, онлайн виставки тощо;
- надання консультацій юридичним особам – джерелам комплектування НАФ.

Для висвітлення наукової роботи установи, варто звернутись до вивіrenих та рецензованих видань, що є визнаними у науковому середовищі. Основними джерелами для аналізу наукових пошукувань працівників архіву стали публікації у періодичному фаховому журналі «Архіви України» [22] та випуски Бюлетню Галузевої служби науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства, у якому публікується реферативна, оглядова, бібліографічна

інформація з актуальних питань розвитку архівної справи і документознавства в Україні та за її межами [33].

Варто зазначити, що переважна кількість опублікованих досліджень архівістів ЦДАЕА, стосується саме специфіки роботи з документами в архівній установі: комплектуванню, зберіганню, описуванню, інформаційній і комунікативній діяльності установи.

До прикладу, проблематику комплектування архівів документами в електронній формі, шляхи її вирішення детально розглядає Ю. Чернятинська у статті «Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання». Дослідниця аналізує погляди вітчизняних дослідників на проблеми комплектування архівів документами в електронній формі, досліджує історіографію питання [69].

У статті «Архівний менеджмент в умовах електронного урядування» керівник тогочасного ЦДЕА України Ю. Ковтанюк у співавторстві з Я. Калакурою розглядає зв'язок архівного менеджменту та сучасних інформаційних технологій: їх співіснування та взаємодоповнення [41].

Важливу складову взаємодії інформаційного суспільства та архівних установ розкрито у статті «Архівні електронні інформаційні ресурси як джерело історичної інформації». Її авторка, О. Левчук, являючись співробітником ЦДЕА України, спираючись на досвід роботи з документами фондів архіву, піднімає питання про значення електронно-інформаційних ресурсів архівів як джерел ретроспективної інформації [48].

Вагомим доробком у науково-дослідну роботу архіву є дослідження Л. Касян (начальниці відділу забезпечення збереженості та обліку фотодокументів): «Аудіовізуальні документи, присвячені Остапу Вишні, як носії-репрезентанти культурної пам'яті», «Генеза репрезентацій образу Лесі Українки у кінодокументах 1940–1990-х років», «Образ Григорія Сковороди в аудіовізуальних документах ХХ століття (до 300-річчя від дня народження)» [42; 43; 44]. У своїх статтях дослідниця характеризує документний масив,

представлений в ЦДАЕА по конкретній визначній персоні в українській історії та розглядає спосіб представлення особистостей в аудіовізуальних колекціях архіву.

Важливою для сьогодення є стаття «Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку» Т. Ємельянової. У ній дослідниця, спираючись на свій особистий досвід, висвітлює новітні тенденції комплектування архівів аудіовізуальними документами [37]. Аналізуючи стан комплектування аудіовізуальними документами сучасності, авторка пропонує ревізію його теоретичних і методологічних засад.

Не менш важливим, на нашу думку, для діяльності архівів в умовах війни є дослідження Т. Ємельянової та В. Покляцької «Комплектування архівних аудіовізуальних колекцій: впливи та наслідки війни». У статті послідовно розкривається новий досвід комплектування колекцій архіву в умовах війни; вводиться поняття «оперативного комплектування» та визначаються особливості взаємодії архіву з джерелами комплектування в умовах війни [35].

Науково-інформаційна робота ЦДАЕА представлена у відкритому доступі, оприлюдненими на сайті установи, виданнями: електронних каталогів, кінолітописів, переліків, реєстрів та збірників документів. Зазначені інформаційні видання надають кількісні та якісні відомості про склад фондів архіву, узагальнених за певною тематикою чи датою. До прикладу, фонокаталог «Мистецтво ХХ–ХХІ століття у фонодокументах» відображає особливості театрального життя ХХ–ХХІ ст. та містить фонозаписи радіовистав і радіокомпозицій, які виконувалися у 1950–2000-х рр. [53].

Іншим прикладом електронних каталогів є кінолітопис «Анотований каталог кіножурналів, документальних фільмів, кіно- і телесюжетів (1966–1975)», який представляє собою масив кінодокументів ЦДАЕА за 1966–1975 рр. У кінолітописі представлені документи, у яких висвітлені теми розвитку народного господарства, науки і культури України доби «застою» [47]. Згадані видання відіграють величезну роль в удоступненні інформації документів для користувачів, адже систематизують документні масиви установи згідно певної

тематики та дати, що дозволяє більш пертинентно задовільнити інформаційні потреби користувачів.

Значним здобутком науково-інформаційної роботи архіву є каталог АВД архіву, у якому містяться відомості про описані документи архіву. Каталог містить інформацію про картку, архівний номер, назву, вид, автора, виробника, рік виробництва та анотацію до аудіовізуальних документів. Оцифровані анотації документів дають можливість отримати попередню інформацію про документи, що дає змогу як користувачу, так і досліднику прийняти рішення щодо подальшого ознайомлення з ними.

Окремої уваги заслуговують такі інформаційні продукти архіву як анонси, онлайн-виставки, інтерактивні видання, добірки, огляди та статті. Дані інформаційні продукти вражають своєю тематичною різноманітністю, вони присвячені видатним особистостям, подіям та значущим історичним моментам. Серед них можна виділити такі виставки, опубліковані на офіційному сайті архіву, як «Чорнобиль. «Жива» зона відчуження», «Документальна виставка «Герої Небесної Сотні. Ми пам'ятаємо...», добірки «Вінниччина 1940-х рр. у проєкті «З фотолітопису України», «Опера як детективний жанр (до Міжнародного дня театру)», огляд «До Всесвітнього дня театру (World Theatre Day)» тощо [28]. Мета цих інформаційних продуктів – привернути увагу користувачів ретроспективної інформації, використовуючи наявні архівні матеріали для репрезентації тієї чи іншої суспільно значущої події.

Науково-інформаційна діяльність архіву неможлива без комунікаційної складової, котра знаходить своє відображення в оперативних новинах про якісні та кількісні характеристики фондів, їхнє поповнення, темпи оцифрування, події з життя архіву, участь працівників ЦДАЕА у наукових конференціях тощо. Так, на офіційному вебсайті архіву щомісяця публікується інформація щодо кількості оцифрованих документів [28]. Офіційна сторінка архіву інформує користувачів про найбільш визначні події установи: поповнення фондів, оцифрування, створення архівних колекцій, виставок, заходів тощо. Також архів має офіційну

сторінку у відеохостингу «Ютуб», де публікує архівні матеріали, присвячуючи їх певній знаковій події, популяризуючи архівні документи [30].

Важливою складовою науково-організаційної діяльності архіву є регулярне проходження працівниками ЦДАЕА курсів підвищення кваліфікації. Серед нещодавніх заходів, проведених для співробітників, варто виокремити: семінар «З питань безбар'єрності та доступності послуг архівних установ та установ страхового фонду документації»; круглий стіл «Свідчення війни: від усної історії до національної документальної спадщини»; дипломатична конференція, організована Державною архівною службою України спільно з громадськими організаціями Мережа захисту національних інтересів «А Н Т С» і «Міжнародний центр української перемоги» [28].

Методична робота ЦДАЕА проводиться за напрямками відповідно до основних завдань і функцій архіву:

– фотодокументи: науково-технічне оброблення фотоальбомів, фотопозитивів, перевіряння наявності, оцифрування та описування;

– кінодокументи: перевіряння технічного стану, підготовки до видання анотованих каталогів, перевіряння наявності, оцифрування, профілактичного перемотування оригіналів магнітних фонограм, зберігання, видавання та повернення справ кінодокументів користувачам у читальний зал і співробітникам структурних підрозділів архіву;

– відеодокументи: організації роботи з ними, проведення перевіряння наявності, описування;

– фонодокументи: ведення опису магнітного, грамофонного запису (у тому числі на аудіокасетах), проведення перевіряння наявності та стану, профілактичного перемотування фонодокументів на магнітній стрічці (у тому числі оригіналів магнітних фонограм кінодокументів), оцифрування;

– аудіовізуальні документи: редагування описів, зняття з обліку, відбір, експертиза цінності та приймання на постійне зберігання, найменування файлів, контроль фізичного та технічного стану (цифрових), організація та підготовка інтерактивних публікацій;

– електронні документи: найменування файлів, технічна перевірка, облік (у тому числі електронних інформаційних ресурсів), приймання архівних електронних документів на постійне зберігання до сховища інформаційної системи «ЕЛАРСИС».

Досвід науково-методичної діяльності архіву дозволяє сформулювати конкретне уявлення про комплекс робіт і технологій, які проводилися і застосовувалися у роботі з аудіовізуальними документами. Практичним результатом науково-методичної діяльності архівних працівників ЦДАЕА є їхні найновіші методичні розробки, представлені у вигляді інструкцій та методичних рекомендацій. Для нашого дослідження нами було обрано методичні праці за останні 5 років, починаючи з 2019 року.

Аналізуючи конкретні методичні розробки, варто насамперед охарактеризувати ті, що репрезентують основну діяльність архіву. Зокрема, досвід ЦДАЕА у складанні описів до фото та відео документів представлено у розробках «Описування фотодокументів: методичні рекомендації» та «Методичні рекомендації з описування відеодокументів у описах зйомок», у яких надаються детальні роз'яснення щодо правил та порядку описування аналогових і цифрових фотодокументів НАФ у ЦДАЕА, подається методика анотування фотодокументів [55; 59].

Досвід здійснення обліку установи відображений в розробках ЦДАЕА як «Інструкція з обліку документів у Центральному державному електронному архіві України» та «Організація роботи та ведення облікових документів експертно-перевірної комісії ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного: методичні рекомендації», у яких описується методика обліку фондів та документів установи.

Практиці роботи з базами даних, способам захисту електронних носіїв інформації, використанню програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища присвячені такі розробки як: «Вимоги до структури та змісту бази даних «Український мартиролог ХХ століття», «Інструкція Центрального державного електронного архіву України з використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища», «Інструкція з приймання архівних

електронних документів на постійне зберігання до сховища інформаційної системи «ЕЛАРСИС», «Інструкція з опрацювання матеріалів Державних архівних установ та наповнення бази даних «Український мартиролог ХХ ст.», «Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища», «Порядок криптографічного захисту інформації в Центральному державному електронному архіві України», , , «Перенесення даних із системи керування базами даних Microsoft Access у систему керування базами даних MySQL. Інструкція» [34; 39; 38; 40; 54; 64; 65].

Отже, вищезазначений науково-методичний досвід установи, направлений на вироблення теоретичних і практичних засад роботи з аудіовізуальними документами, методичний компонент якого відображає технології здійснення архівом конкретних процесів архівної роботи: комплектації, описування, зберігання, оцифрування, забезпечення доступу, перевіряння стану та перенесення до хмарних сховищ тощо. Означений досвід відіграє ключову роль у цифровій трансформації архівної справи, адже, проводячи роботу з документами на нетрадиційних носіях інформації, котрі в зрізі сучасності відіграють все більшу роль в масиві ретроспективної інформації, установа створює теоретичні та практичні основи їхнього опрацювання, впроваджую методичні технології роботи з ними, що слугують взірцем та прикладом для всіх архівних установ України.

Таким чином, ЦДАЕА є унікальним за своєю специфікою документів архівом, що відіграє ключову роль у впровадженні в архівну справу України сучасних технологій комплектування, описування, оцифрування та зберігання документів. Специфіка науково-методичної діяльності установи полягає в створенні методології та практичних засад роботи з документами на нетрадиційних носіях інформації, що знайшло втілення в численних доробках ЦДАЕА.

ВИСНОВКИ

У силу значущості наукоємної праці, яка в сучасному суспільстві відіграє роль окремої виробничої сили, направленої на продукування знань та технологій, стала необхідність дослідити специфіку даного процесу в сфері архівної справи на прикладі узагальнення досвіду передової установи ЦДАЕА.

Відповідно до мети кваліфікаційної роботи та поставлених завдань було з'ясовано специфіку здійснення науково-методичної діяльності Центральним державним аудіовізуальним та електронним архівом.

З'ясовано сутність поняття «науково-методична діяльність архівних установ». Наразі в українській історіографії сформоване достатньо чітке визначення науково-методичної роботи архівів як діяльності з аналізу теоретичних та практичних проблем архівознавства з викладенням передового досвіду архівних установ у методичних посібниках та подальшої імплементації архівних технологій в архівну справу України.

Проаналізовано види, напрямки та функції науково-методичної роботи. Проведене, у рамках написання кваліфікаційної роботи, наукове дослідження дозволило у науково-методичній діяльності виокремити науковий та методичний компоненти, перший, у свою чергу складається з науково-дослідної, науково-інформаційної та науково-організаційної роботи. Визначено, що для реалізації кожного із зазначених компонентів науково-методичної роботи, архівні установи потребують науково-технічної інформації різного рівня. Особливу роль у цьому відіграє видання Бюлетню Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Напрями науково-методичної роботи архівних установ сягають досліджень теоретичних та практичних проблем у зрізі архівознавства та спеціальних історичних дисциплін, що втілюються у наукових публікаціях, методичних посібниках, виданні інформаційних продуктів, організації та проведенні наукових заходів. Важливим став аналіз та узагальнення функцій науково-методичної роботи, які характеризують загальну специфіку інформаційно-комунікаційної роботи архівів. Проведений, в зрізі специфіки

науково-методичної роботи ЦДАЕА, аналіз дозволив виокремити його основні функції: аналітична, дослідна, інформаційна, консультаційна, комунікаційна, освітня, моніторингова, кожна з яких відіграє свою роль у здійсненні установи науково-методичної роботи.

Дослідження напрямків, видів та функцій науково-методичної роботи дозволило виділити дві ключові тенденції сучасності, що формують тенденції її розвитку: воєнний стан та цифрова трансформація архівної справи. З'ясовано організаційні й адміністративні заходи, які у зв'язку з війною мали значний вплив на організацію роботи архівістів. Окреслено тенденції трансформації змісту наукових публікацій та методичних розробок у зв'язку зі зміною основної форми документообігу: від паперового до електронного.

Систематизовано та узагальнено нормативно-правові основи здійснення науково-методичної роботи архівними установами України. Встановлено, що у своїй діяльності загалом, та науково-методичній роботі, зокрема, архіви України керуються: Конституцією України, законами України («Про національний архівний фонд та архівні установи», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про науково-технічну інформацію», «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»), Наказами Міністерства Юстиції України («Про затвердження Правил роботи архівних установ України», «Про затвердження Типового положення про Науково-методичну раду Центрального державного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя», «Про затвердження Положення про Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України», «Про затвердження Положення про Державну архівну службу України» тощо), Державними стандартами, методичними рекомендаціями тощо.

Шляхом аналізу історичної довідки, публічного звіту Державної архівної служби, положення ЦДАЕА та його колегіальних органів охарактеризовано роль, місце та значення установи у системі архівних установ України, яка полягає в спеціалізованому зберіганні та опрацюванні документів на нетрадиційних носіях інформації. Встановлено, що ЦДАЕА посідає провідне місце у: комплектуванні

НАФ аудіовізуальними документами; реставрації аудіовізуальних документів, перевірі фондів та одиниць зберігання; виявленні унікальних документів, створенні фонду користування; оцифруванні описової документації; оперативності інформування та оновлення інформації в соціальних мережах тощо. Як центральна державна архівна установа, ЦДАЕА надає консультації юридичним та фізичним особам щодо використання інформації документів; здійснює наукові дослідження з архівної справи та документознавства; організовує наукові конференції, наради, семінарів, кінофестивалів; забезпечує вивчення, узагальнення і поширення передового досвіду, впровадження наукових досягнень і прогресивних методів роботи в архівній справі та діловодстві; залучається за погодженням з Укрдержархівом до роботи над науковими та методичними розробками загальногалузевого значення інші установи.

Специфіка науково-методичної діяльності ЦДАЕА була виявлена шляхом аналізу наукових пошукувань працівників установи, яка ґрунтується на Положенні архіву та його науково-методичної ради. Оскільки основними типами документів, які зберігаються в установі, є аудіовізуальні документи, електронні та документи в електронній формі, відповідно це й зумовило особливості діяльності науковців архіву, дослідження яких ґрунтуються на вивченні різноманітних способів збереження та оприлюднення вищезазначених документів.

Відповідно до виявленої специфіки науково-методичної роботи ЦДАЕА, узагальнено досвід установи на прикладі конкретних науково-методичних розробок та з'ясовано їх ролі у цифровій трансформації архівної справи. Детальний аналіз статей працівників установи у науковому журналі «Архіви України», зокрема: Т. Ємельянової, Л. Касян, Ю. Чернятинської та інших дозволив виявити специфіку наукового компоненту діяльності, яка полягає в розробці теоретичних засад та методології з комплектування, організації доступу та представлення інформації документів архіву, включно з внесенням змін до означених процесів, зумовлених воєнним станом.

Узагальнення науково-методичного досвіду на прикладі конкретних розробок дозволило виокремити роль архіву в цифровій трансформації архівної

справи в Україні, яка полягає в упровадженні новітнього досвіду роботи з документами на нетрадиційних носіях інформації.

Таким чином, результати кваліфікаційного дослідження дають підстави переконатися, що науково-методична робота ЦДАЕА носить фундаментальне значення для розвитку архівної справи України, відображаючи провідні тенденції цифрової трансформації архівної справи. Науково-методична робота установи розробляє методологію та принципи основних архівних процесів роботи з документами на нетрадиційних носіях інформації, впроваджуючи технології їхнього архівного зберігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчі та нормативно-правові акти

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Поточна редакція 01.01.2020. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.05.2024).
2. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-ХІІ. Поточна редакція 19.04.2014. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text> (дата звернення: 15.04.2024).
3. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24.12.1993 р. № 3814-ХІІ. Поточна редакція 02.07.2023. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 15.04.2024).
4. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. Поточна редакція 04.01.2024. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 15.04.2024).
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. Поточна редакція 24.12.2023. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 13.05.2024).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану : Закон України від 12.05.2022 р. № 2259-IX. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення: 13.05.2024).
7. Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки : Розпорядж.

Каб. Міністрів України від 12.05.2007 р. № 279-р. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/279-2007-p#Text> (дата звернення: 22.04.2024).

8. Про затвердження Положення про Державну архівну службу України : Постанова Каб. Міністрів України від 21.10.2015 р. № 870 : станом на 20 берез. 2024 р. Поточна редакція 20.03.2024. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-p#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

9. Про затвердження Правил роботи архівних установ України : наказ М-ва юстиції України від 08.04.2013 р. № 656/5 . Поточна редакція 25.11.2023. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

10. Про затвердження Типового положення про Науково-методичну раду Центрального державного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя : наказ М-ва юстиції України від 10.04.2013 р. № 667/5. Поточна редакція 08.05.2014. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0592-13#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

11. «Про затвердження Положення про організацію роботи архівів» : наказ М-ва юстиції України від 27.05.2015 р. № 797/5 . Поточна редакція 31.07.2021. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0624-15#Text> (дата звернення: 15.04.2024).

12. «Про затвердження Положення про Конкурс наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії»: наказ М-ва юстиції України від 03.06.2022 р. № 2211/5. Поточна редакція 03.06.2022. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0604-22#Text> (дата звернення: 04.05.2024).

13. «Про затвердження Положення про Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів України» : наказ М-ва юстиції України від 21 липня 2022 року № 3062/5 URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/polozhennya-pro-arhiv/> (дата звернення: 22.04.2024).

14. «Про затвердження Плану науково-публікаційної роботи державних архівних установ на 2023 рік» : наказ Держ. арх. служби від 29.03.2023 р. № 45. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1476_1.pdf (дата звернення: 04.05.2024).

15. «Про розробку проєкту Тематичного плану замовлення на виконання наукових (науково-технічних) робіт у сфері архівної справи та страхового фонду документації у 2024 році»: наказ Держ. арх. служби від 12.01.2023 р. № 6. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1468_1.pdf (дата звернення: 04.05.2024).

16. «Про оголошення конкурсу наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії»: наказ Держ. арх. служби від 12.01.2023 р. № 5. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1467_1.pdf (дата звернення: 04.05.2024).

17. «Про затвердження положення про Науково-методичну раду Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву»: наказ Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву від 15.11.2022 № 10. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/naukovo-metodychna-rada/> (дата звернення: 07.05.2024).

18. «Про затвердження положення про колегію Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву»: наказ Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву від 21.11.2022 № 12. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/kolegiya/> (дата звернення: 07.05.2024).

19. «Про затвердження положення про експертно-перевірну комісію Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву»: наказ Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву від 27.04.2023 № 23 URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/naukovo-metodychna-rada/> (дата звернення: 07.05.2024).

20. ДСТУ 2732-2023. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять. Чинний від 2024-03- ДСТУ 2732-2023. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять. Чинний від 2024-03-01. URL: <http://surl.li/twelu> (дата звернення: 07.05.2024).

21. Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства : структура та основні напрями функціонування : СОУ 92.5-22892594-001-2004; розроб.: С. Кулешов (кер.), Л. Одинока (відп. виконавець), А. Батрак, Р. Романовський. Чинний від 2005-01-01. К., 2005. 20 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/GSNTI_New.pdf (дата звернення: 07.05.2024).

Офіційні сайти/портали підприємств, установ, організацій та їхні офіційні сторінки/блоги у соціальних мережах

22. Архіви України: науково-практичний журнал: *Офіційний вебсайт*. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au> (дата звернення: 07.05.2024).

23. Державна архівна служба України: *Офіційний вебсайт*. URL: <https://archives.gov.ua> (дата звернення: 07.05.2024).

24. Кабінету міністрів України: *Офіційний вебсайт*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 07.05.2024).

25. Про роботу архівних установ в умовах воєнного стану: лист Укрдержархіву від 22 березня 2022 року № 1227/2.03-14/0»: *Офіційний вебсайт* Державної архівної служби України. URL: <https://goo.su/MGSJczf> (дата звернення: 07.05.2024).

26. Початок ери електронного архівування в Україні: *Офіційна сторінка Ukrinform TV в мережі «Ютуб»*. URL: <http://surl.li/twelz> (дата звернення: 07.05.2024).

27. Робота архівів в умовах воєнного стану: *Офіційний вебсайт* Державної архівної служби України. URL: <https://goo.su/j1Wte> (дата звернення: 07.05.2024).

28. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів: *Офіційний вебсайт*. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua> (дата звернення: 07.05.2024).

29. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. *Офіційна сторінка в мережі «Фейсбук»*. URL: <https://www.facebook.com/tsdaea.ua/> (дата звернення: 07.05.2024).

30. Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів. *Офіційна сторінка в мережі «Ютуб»* URL: <https://www.youtube.com/@tsdaea-arch> (дата звернення: 07.05.2024).

Наукові, довідкові, навчальні видання

31. Архівознавство: підручн. Для студ-ів іст. Факультетів вищих навч. Закл. України / за заг. Ред. Я. С. Калакури, та І. Б. Матяш. Київ: Видавн. Дім «КМ Академія», 2002. 356 с. URL: <http://surl.li/tweml> (дата звернення: 07.04.2024).

32. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви. *Держкомархів України. УНДІАСД*; редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін 2-ге вид., доп. К., 2005. С. 127–144. (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники). URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-625-029-2/966-625-029-2.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

33. Бюлетень Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства. Вип. 37 / Держ. Арх. Служба України, Укр. Наук.-дослід. Ін-т арх. Справи та документознавства, Галуз. Центр наук.-техн. Інформації з арх. Справи та документознавства ; уклад. Р. В. Романовський. Київ, 2022. 213 с. URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/bulletin/GSNTI_37.pdf (дата звернення: 07.04.2024).

34. Вимоги до структури та змісту бази даних «Український мартиролог ХХ століття» / Держ. Архів. Служба України, ЦДЕА України; уклад. М. Грищенко, Ю. Ковтанюк. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/80_2021.pdf (дата звернення: 12.05.2024).

35. Ємельянова Т., Покляцька В. Комплектування архівних аудіовізуальних колекцій: впливи та наслідки війни. *Архіви України*. 2023. Т. 4, №

337. С. 2023. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/218/183> (дата звернення: 12.05.2024).

36. Ємельянова Т. Центральний державний кінофотофоноархів України. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2013. URL: <http://surl.li/tuswm> (дата звернення: 12.05.2024).*

37. Ємельянова Т. О. Формування архівних аудіовізуальних колекцій: новітні тенденції та виклики розвитку. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 100–113. URL: <http://surl.li/tvzls> (дата звернення: 12.05.2024).

38. Інструкція з опрацювання матеріалів Державних архівних установ та наповнення бази даних «Український мартиролог ХХ ст.» / Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад. Ярослав Якубчак. Київ, 2023. 48 с. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/instrukciya-martyrolog.pdf> (дата звернення: 12.05.2024).

39. Інструкція Центрального державного електронного архіву України з використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища / Держ. Архів. Служба України, ЦДЕА України; уклад. О. С. Горбач, Ю. С. Ковтанюк. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/86_2022.pdf (дата звернення: 08.05.2024).

40. Інструкція з приймання архівних електронних документів на постійне зберігання до сховища інформаційної системи «ЕЛАРСИС» / Державна архівна служба України; Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Костянтин Євсєєв, Владислав Беденко; під редакцією: Олександр Лашко. Київ, 2023. 18 с. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/elarsys_final.pdf (дата звернення: 08.05.2024).

41. Калакура Я. С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування / Я. С. Калакура, Ю. С. Ковтанюк. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 18-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_3_4 (дата звернення: 08.05.2024).

42. Касян Л. Аудіовізуальні документи, присвячені Остапу Вишні, як носії-репрезентанти культурної пам'яті. *Архіви України*. 2019. Т. 4, № 321. С. 61–

71. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/68> (дата звернення: 08.05.2024).

43. Касян Л. Генеза репрезентацій образу Лесі Українки у кінодокументах 1940–1990-х років. *Архіви України*. 2021. Т. 1, № 326. С. 211–225. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/104> (дата звернення: 08.05.2024).

44. Касян Л. Образ Григорія Сковороди в аудіовізуальних документах ХХ століття (до 300-річчя від дня народження). *Архіви України*. 2022. Т. 4, № 333. С. 244–256. URL: <https://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/172> (дата звернення: 08.05.2024).

45. Ковтанюк Ю. С. Нормативно-правове та методичне забезпечення архівного зберігання документів в електронній та цифровій формах. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг» (2022)*. 3 с. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1461> (дата звернення: 28.04.2024).

46. Клименко О., Сокур О. Функції науково-методичної діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Вісник Книжкової палати*. К., 2024. № 3. С. 23–29. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/302541> (дата звернення: 28.04.2024).

47. Кінолітопис 1966-1975: анотований каталог / ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; авт.-уклад.: О. Дорошенко, І. Закринична, Т. Ємельянова та ін. Київ, 2010. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/1966-1975.pdf> (дата звернення: 15.05.2024) (дата звернення: 28.04.2024).

48. Левчук О. Архівні електронні інформаційні ресурси як джерело історичної інформації. *Архіви України*. 2020. Вип. 4 № 325 . С. 52–70. URL: <http://surl.li/twene> (дата звернення: 28.04.2024).

49. Майстренко А. А. Наукове дослідження «Служби науково-технічної інформації державних архівних установ України: інформаційна, організаційна та науково-методична діяльність»: хід, результати, висновки / А. А. Майстренко, Р. В. Романовський. *Архіви України*. 2012. № 3. С. 25-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2012_3_4 (дата звернення: 28.04.2024).

50. Меньківська Н. С. Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. №2. С. 5–9. URL: <http://surl.li/tvzlb> (дата звернення: 28.04.2024).

51. Меньківська Н. С. Види інформаційної діяльності державних архівів України. *Вісник Книжкової палати*. 2011. № 9. С. 28–32. URL: <https://clipr.cc/Tq6Dg> (дата звернення: 28.04.2024).

52. Методичні рекомендації «Забезпечення збереженості електронних документів Національного архівного фонду: методичні рекомендації» / уклад. Л. В. Дідух, Н. В. Залеток та ін. К., 2019. 68 с.» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0013842-20#n12> (дата звернення: 28.04.2024).

53. Мистецтво XX–XXI століття у фонодокументах. Т. І. Радіотеатр : анотований каталог / ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного ; авт.-уклад.: С. П. Анахов, Л. Г. Касян, Л. В. Любарська, Т. О. Макарова. Луцьк: Вежа-Друк, 2024. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/fono-1_compressed.pdf (дата звернення: 15.05.2024).

54. Методичні рекомендації щодо використання програмних засобів для завантаження файлів у хмарні сховища / Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: Євсєєв К. В., Беденко В. В.; за ред.: Лашка О. В. Київ, 2023. 15 с. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/metodychni_rekomendacziyi_shhodo_zavantazhennya_v_hs.pdf (дата звернення: 28.04.2024).

55. Методичні рекомендації з описування відеодокументів у описах зйомок / Держ. Арх. Служба України, ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного; уклад Ольга Марущак. URL: <http://surl.li/twenh> (дата звернення: 12.05.2024).

56. Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаних українською мовою та церковнослов'янською української редакції. *НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського Інститут української мови*. Ч. 1. К., 1995. 34 с. URL: <https://clipr.cc/0S1vz> (дата звернення: 28.04.2024).

57. Основні правила роботи державних архівів України. *Державний комітет архівів України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства*. Київ, 2004. 334 с. (Схвалено колегією Держкомархіву України від 3.02.2004, протокол № 2. URL: <http://surl.li/twenn> (дата звернення: 28.04.2024).

58. Основні положення організації науково-дослідної та методичної роботи в державних архівних установах України / Укл.: І.Б. Матяш (кер.), В.М. Гика, С.Г. Кулешов, Л.П. Одинока, Т.П. Прись, К.Т. Селіверстова, Н.М. Христова. Київ, 2001. 52 с. URL: <http://surl.li/tweod> (дата звернення: 28.04.2024).

59. Описування фотодокументів: методичні рекомендації / Державна архівна служба України, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів; уклад.: В. Покляцька, М. Костюк, О. Косенко, О. Бабенко. Київ, 2023. 33 с. URL: <https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2024/01/opysuvannya-fotodokumentiv-2023.pdf> (дата звернення: 28.04.2024).

60. Папакін Г. В. Архівна справа. *Енциклопедія сучасної України*; ред. Кол.: І. М. Дзюба та ін.; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001-2023. С. 59 URL:<https://esu.com.ua/pdf/file/44823.pdf>

61. Правила роботи архівних установ України / М-во юстиції України, Держ. Архів. Служба України, Укр. Наук.-дослід. Ін-т архів. справи та документознавства; упоряд.: Л. А. Кисельова, Ю. А. Прилепішева, Т. П. Прись, С. В. Сельченкова; за заг. Ред. Н. М. Христової. Київ, 2013. 243 с. URL: https://old.archives.gov.ua/Publicat/Pravyla_roboty.pdf (дата звернення: 27.04.2024).

62. Планування дій на випадок надзвичайних ситуацій в архіві : інструкція / Держкомархів України, УНДІАСД; уклад. : О. П. Володіна, Н. М. Христова. Київ, 2009. 27 с. URL: <http://surl.li/twenr> (дата звернення: 27.04.2024).

63. «Про роботу Укрдержархіву, архівних установ, і спеціальних установ страхового фонду документації у 2023 році та пріоритети на 2024 рік»: звіт

Державної архівної служби. Київ, 2023. 39 с. URL: <http://surl.li/tweon> (дата звернення: 12.05.2024).

64. Перенесення даних із системи керування базами даних Microsoft Access у систему керування базами даних MySQL. Інструкція / Держ. Архів. Служба України, ЦДЕА України, уклад. Євсєєв К. В. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/61_2019.pdf (дата звернення: 27.04.2024).

65. Порядок криптографічного захисту інформації в Центральному державному електронному архіві України / Держ. Архів. Служба України, ЦДЕА України; уклад. О. О. Литвинець, Я. В. Якубчак. URL: https://tsdaea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/85_2021.pdf (дата звернення: 27.04.2024).

66. Реставрація, ремонт, брошурування та опрацювання документів з паперовими носіями : метод. Рекомендації / Укрдержархів, УНДІАСД; уклад.: О.П. Володіна, М.В. Горбатюк, А.Ю. Слизький – К., 2012. – 44 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-rest.pdf> (дата звернення: 30.04.2024).

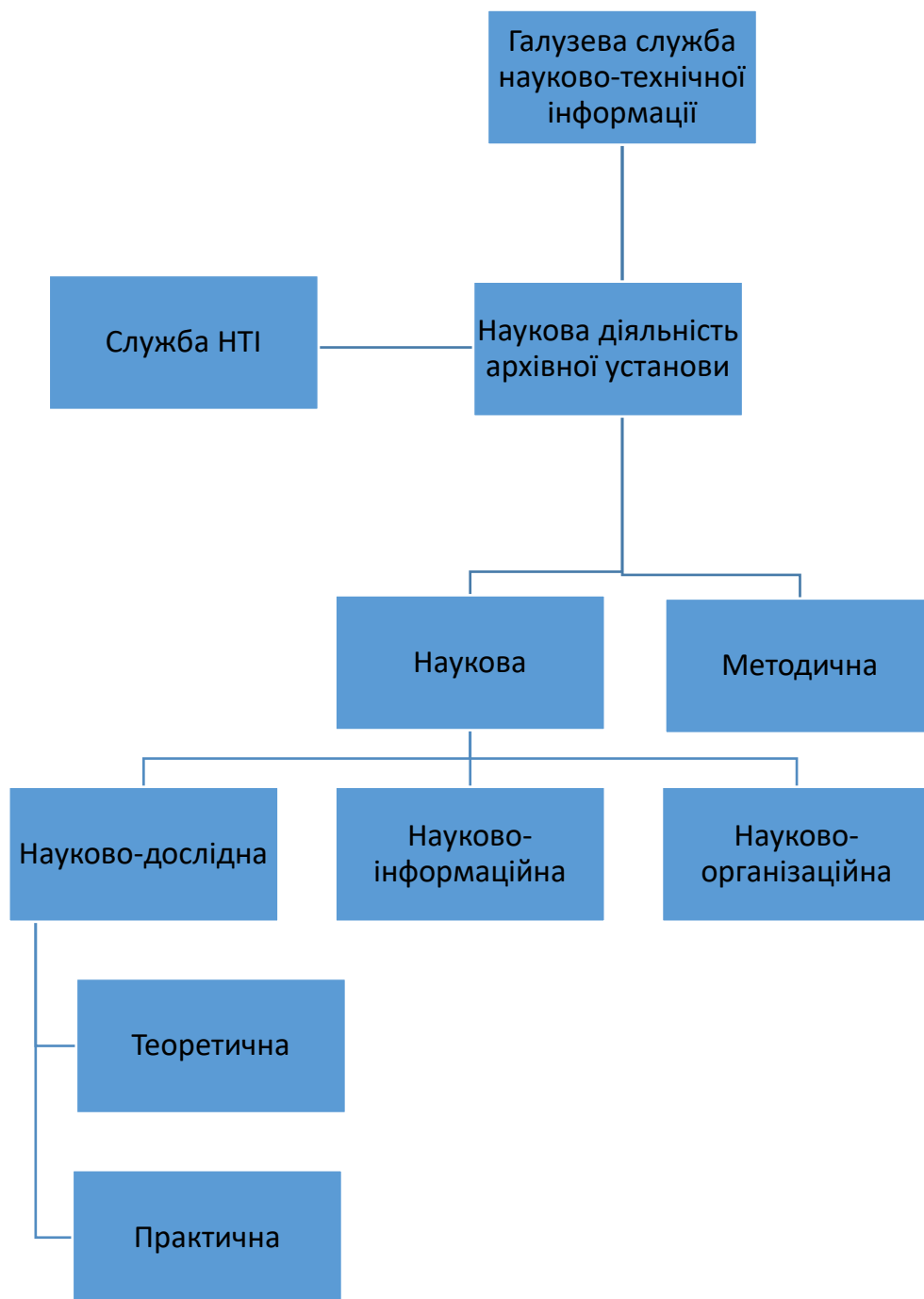
67. Селіверстова К. Т. Науково-методичне забезпечення експертизи цінності документів. *Архіви України*. 2014. № 4–5. С. 131–151.

68. «Технології комплектування архівних установ документами в електронній формі : метод. реком. / упоряд. О. Я. Гаранін, Т. М. Ковтанюк, Т. Я. Купрунець. К., 2017. 38 с. URL: <http://surl.li/twemx> (дата звернення: 30.04.2024).

69. Чернятинська Ю. Г. Комплектування архівів документами в електронній формі та їх зберігання: історіографія питання. *Архіви України*. 2018. № 1. С. 88–103. URL: <http://surl.li/twemt> (дата звернення: 30.04.2024).

70. Яременко Л. М. Діяльність наукових архівів в умовах воєнного стану. *Міжнародна наукова конференція «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інноваційні трансформації ресурсів і послуг» (2022)*. URL: <http://conference.nbu.gov.ua/report/view/id/1541> (дата звернення: 30.04.2024).

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А
РІЗНОВИДИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ АРХІВНИХ УСТАНОВ

Рисунок 1 – Схема «Різновиди науково-методичної роботи архівних установ»

Примітка: розроблено автором.

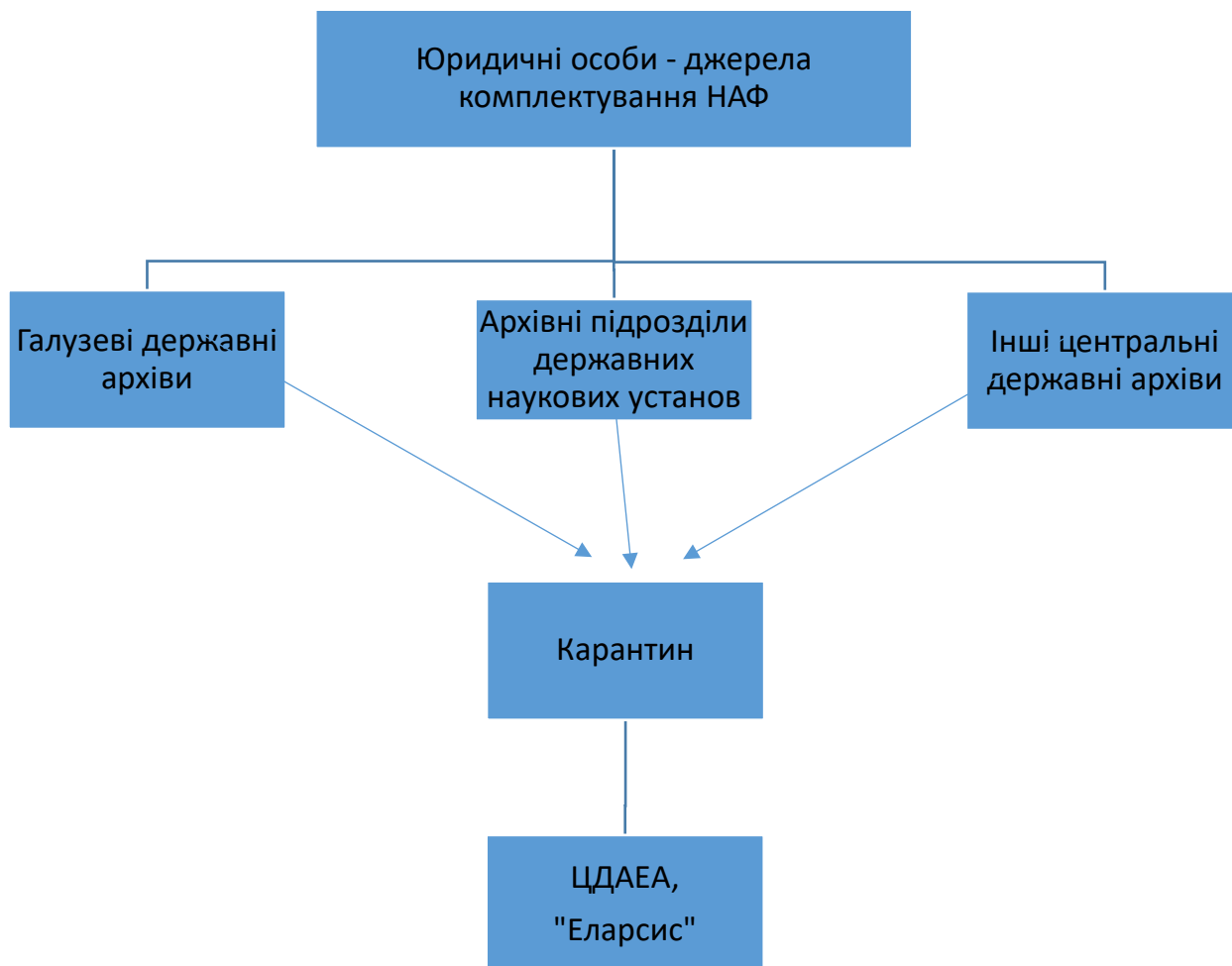
ДОДАТОК Б

Таблиця 1 – Нормативно-правова база забезпечення науково-методичної роботи архівних установ

Конституція України	
Закони України	«Про науково-технічну інформацію», «Про наукову та науково-технічну діяльність» і «Про Національний архівний фонд».
Постанови Кабінету Міністрів України	«Про затвердження Положення про Державну архівну службу України».
Накази Міністерства Юстиції України	«Правила роботи архівних установ України», «Положення про організацію роботи архівів», «Типове положення про Науково-методичну раду Центрального державного архіву, Державного архіву в Автономній Республіці Крим, державних архівів областей, міст Києва і Севастополя», «Положення про Конкурс наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії».
Національні стандарти	ДСТУ 2732-2023. Діловодство і архівна справа. Терміни та визначення понять, Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства : структура та основні напрями функціонування : СОУ 92.5-22892594-001-2004.
Накази Державної архівної служби	«Про затвердження Плану науково-публікаційної роботи державних архівних установ на 2023 рік», «Про розробку проекту Тематичного плану замовлення на виконання наукових (науково-технічних) робіт у сфері архівної справи та страхового фонду документації у 2024 році», «Про оголошення конкурсу наукових праць, науково-методичних розробок та науково-інформаційних робіт з архівознавства, документознавства, археографії» та ін.
Положення про архів та науково-методичну раду архіву	

Примітка: розроблено автором.

ДОДАТОК В
КОМПЛЕКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИМИ ДОКУМЕНТАМИ СИСТЕМИ
«ЕЛАРСИС»

Рисунок 1 – Схема «Комплектування електронними документами системи «ЕЛАРСИС»

Примітка: розроблено автором.